

Hasan Fehmi efendiu

Trajtesa mbi imanin

© LOGOS - A

2 0 0 3

S H K U P
PRISHTINE
TIRANE

Hasan Fehmi efendiu

**Trajtesa
mbi imanin**

Përktheu nga esmanishtëja:
Dhulkarnejn Vardari

Titulli i origjinalit:

(رسالة إيمان)

Risalei iman

(حسن فہمی)

(فوضوہ مطہرہ سے)

U botuar me lejen e Mëdhtërisë së Shkencave
Shtetërore shqiptare në cilësim të koarve

Hasan Fehmi efendiu

Trajtesa mbi imanin

Mendimet dhe pikëpamjet e autorit
nuk janë gjithnjë edhe të botuesit.

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara.
Ky libër mund të kopjohet pjesërisht për përdorim personal dhe jo komercial.
Të gjitha referencat për qortë janë të librit nga shteti për shërbime të
shërbimeve të librit dhe të informacionit. Për: tekste dhe referencat,
komunikimet dhe kopjet e librit në librorë pa leje shtetërore të Logos.

Nusan Fehmi efendia
TRATESA MBI IMANIN

Biblioteka: **Mendiri Islami**
Redaktor: **Neçhat Ibrahim**

Bolin: **Logos-A**

Për botuesin: **Adnan Ismail**
Kryeredaktor: **Musanadin Abazi**

Redaktor profesional: **Ymer Musa**

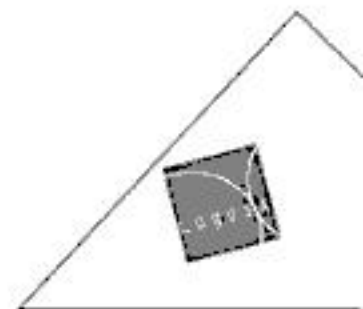
Redaktor gjatësor: **Recep Zilalika**
Redaktor artistik & dizenjoh: **Edi Agajgrishi**
Redaktor teknik & faqesës: **Azem Zaimi**

Njëfaqësor i shlyerit: **Imer Gegaj**
Përgatitja kompjuterike: **Focus Pro - Shkup**
Shlyer Focus - **Prishtinë**

Copyright © Logos-A, 2003

Shënim i CIP katalogut i këtij libri gjendet
në Bibliotekën Kombëtare Universitare
ISBN 999-58-075-8

www.logos-a.com

Hasan Fehmi efendiu

TRAJTESA MBI IMANIN

AICC
New York, 2003/1424

Titulli i origjinalit:

[رساله ايمان]

Risalei iman

حسن فهمی

Hasan Fehmi

قوصوه مطبعه سی

KOSOVA MATBAASI

U botua me lejen e Ministrisë së Shkencave
Shtypur në shtypshkronjën e Vilajetit të Kosovës

Shqipëroi nga Osmanishtja
Dhulkarnejn Vardari

**Mendimet dhe pikëpamje e autorit
nuk janë gjithnjë edhe të botuesit.**

Trajtesa mbi imanin e autorit Hasan Fehmi efendiut

Libërthi i autorit shkupjan Hasan Fehmi efendiut, me titull *Trajtesa mbi imanin*, që e kemi para vetes të përkthyer nga osmanishtja, paraqet edhe një “provë” se tokat shqiptare të populluara me muslimanë paraqesin gurrë të pashtershme për historinë, kulturën dhe traditën tonë islame. Autori në fjalë pason traditën e pasur të Suzi Prizrenit, Mesih Prishtinasit, Isak Çelebiut nga Shkupi, Jahja bej Dukagjinit nga shekujt XVI-XVII, të shkrimtarëve të letërsisë me alfabet arab, Muhamet Kyçykt e Ibrahim Nezimit, dhe të rilindasve, si: Naim e Sami Frashërit, Rexhep Vokës, Tahir Boshnjakut e Dervish Himës në shekujt XIX-XX dhe shumë të tjerëve gjatë shekujve të kaluar.

Njëherit, libërthi në fjalë paraqet edhe një dëshmi se krijimet e autorëve muslimanë, ndonëse në masë të madhe të injoruara, madje edhe të shtrembëruara e falsifikuara nga intelektualët shqiptarë (provatikanë dhe anti-muslimanë), megjithatë po gjejnë rrugë për të parë dritën e botimit, për t’iu bërë të njohura opinionit mësimdashës. Këtë realitet e ka vërejtur qysh moti edhe profesor Hasan Kaleshi (*Kontributi i shqiptarëve në dituritë islame, Prizren, 1411/1991*, më vonë Mahmud Hysa (*Alamiada shqiptare, I-II, Shkup, 2001*), madje edhe vetë autori i këtyre rreshtave në disa shkrime, si dhe disa autorë të tjerë.

Nga të dhënat që lexojmë mund të konstatohet se Hasan Fehmi efendiu ishte njohës i disa gjuhëve (shqip, turqisht, arabisht, bullgarisht), që e bënte atë të jetë komunikativ me rrethin ku jetonte dhe vepronte. Gjatë karrierës së tij, ai me përgjegjësi ushtroi detyrën e imamit, hatibit e mualimit në xhami. Këtë e dëshmon vetë parathënia e libërthit në fjalë. Ai ishte personalitet i madh i kohës së tij, tejet i gjallë dhe kreativ, por megjithatë modest, i dashur dhe i afërt me popullin dhe mbi të gjitha i devotshëm.

Në aspekt të funksioneve publike Hasan Fehmiu ushtroi disa detyra me rëndësi: atë të profesorit në medresenë “Atije Hanmi” në Shkup, të anëtarit të trupit gjykues në Gjykatën e Vilajetit të Kosovës, kurse pas katër vitesh (1904) u emërua myfti i Vilajetit të Kosovës. Ai ushtroi edhe funksione tjera me rëndësi fetare dhe shoqërore.

Në rrafshin e fjalës së shkruar i shkroi dy vepra: “Zubdetut-ta’lim” dhe “Risalei imanije”. Këtë të fundit, që e kemi në shqyrtim, Hasan efendiu e shkroi në një kohë të vështirë, kur për islamin flitej kryesisht negativisht. Në këtë kohë osmanlinjtë, të shtrënguar nga brenda nga tendencat shekullariste, kurse nga jashtë nga forcat sllave dhe evropiane, përjetonin periudhën më të rëndë perandorake. Në rënie ishte çdo sferë e jetës. Në këto rrethana politiko-shoqërore dhe në suaza të aftësive të tij intelektuale dhe të nivelit intelektual e shkencor të kohës së tij, krejt kjo për nevojat e xhematit të tij, ai u përpoq që muslimanëve t’ua afrojë dhe ofrojë thesarin islam, mësimin e tij, për nevoja praktike të nxënësve të tij.

Ai me mençuri dhe shkathtësi absorboi literaturën klasike islame, që vërehet në çdo paragraf, duke ia afruar kështu besimin islam rrënjëve të tij. Imponuese është edhe qasja e tij ndaj temës së shkruar. Shkrimi është origjinal, kritik dhe shumështrësor, stili është ekspresiv,

kurse metoda është skolastike dhe apologjetike, në çka i ndjek klasikët e ilmu'l-kelamit, si Ebu Hanifen, Imam Maturidiun, Imam Nesefiun e të tjerë. Problemet e rënda doktrinare trajtohen dhe analizohen guximshëm, qartë, me argumente nga Kur'ani, Hadithi dhe nga autorët klasikë, por pa rrëmujë e hendeqe, gjë që veprës i jep vlerë të lartë shkencore, didaktike dhe metodike. Për disa konstatime Hasan Fehmi efendiu edhe do të mund të kritikohej, por kjo çështje aspak nuk e humb vlerën e libërthit.

Për lexuesit shqipfolës vepra ka rëndësi të shumëfishtë - *vlerë fetare-doktrinare-praktike dhe kulturo-historike*, sepse dalja e veprës në dritë në gjuhën shqipe ofron edhe kontribut për njohjen e të kaluarës sonë islame në këto troje. Gjithashtu edhe përkthimi dhe botimi i veprës në gjuhën shqipe tregon nivelin e zhvillimit të shkencës së akaidit dhe shkencave të afërta me të ndër ne atëbotë dhe kështu lidh hallkat thuajse të shkëputura ndërmjet brezave të muslimanëve në Ballkan.

I kundruar nga largësia, libërthi shërben si kandil, kurse i kundruar nga afërsia si shtyllë e fuqishme në vlerat e besimit.

Është e udhës që kjo vepër të hulumtohet rrënjësisht si në aspektin doktrinar, po ashtu edhe në aspektin kulturoro-historik në kontekst të rrethanave shoqëroro-politike dhe fetaro-kulturore, për ta parë Hasan Fehmi efendiu në tërë madhësinë e tij intelektuale si hoxhë, myderriz, myfti, gjykatës, por edhe si njeri dhe personalitet i kohës.

Në mungesë të studimeve më të hollësishme për autorin dhe rrethanat politike në kohën dhe vendet ku ka vepruar ai, nuk e shohim të udhës të lëshohemi në elaborim më të hollësishëm. Megjithatë mbetet obligim që në të ardhmen të bëhen hulumtime shumëdimensionale për ndriçimin e të kaluarës që ashtu të ndërtohet e ardhmja.

Lexuesi shqipfolës me botimin e këtij libërthi do të fisnikërohet dhe pasurohet me dije të rrallë dhe shumë të nevojshme nga thesari musliman. Kjo asocon në faktin se kohëve të fundit ka filluar të zgjohet vetëdija për publikimin e dorëshkrimeve apo botimeve të vjetra të panjohura për opinionin. Botimi i veprave klasike të Imam En-Nesefiut, Imam El-Maturidiut, të Ebu Hanifes, pastaj të veprave të Sami Frashërit e të tjera dëfton se duke studiuar dhe nderuar të parët kemi filluar ta ndërtojmë të ardhmen tonë.

Meritë të madhe për këtë sihariq për lexuesit ka përkthyesi, z. Dhulkarnejn Vardari, pastaj përkthyesi i fjalës së autorit, biografisë dhe i hyrjes së shkurtër, hfz. Idris ef. Idrisi, si dhe botuesi tashmë i dëshmuar, Logos-A.

All-llahu i madhëruar i shpërbleftë të gjithë!

Prizren, 05. 07. 2003

*Me përulësi,
Nexhat Ibrahimi*

Fjala e autorit

Duke e pasur parasysh interesimin dhe rëndësinë që ekselencja e tij, (sulltan Abdulhamidi II - v.p.) u kushtoi, në periudhën e shkëlqesisë së tij, diturisë dhe specializimeve të ndryshme për të cilat ndihej një nevojë e madhe, mora përsipër që të angazhohem në lëmin e arsimit dhe të studimit brenda ca ditëve të bekuara në Xhaminë e Murat Pashës, Shkup. Aty u angazhova që njerëzve të pranishëm t'ua mësoja librin e Buhariut. Ndërkohë që unë i shpjegoja çështjet e imanit, disa vëllezër në fe - All-llahu ua mundësoftë të korrin sukses në njohjen e vërtetë të fesë – duke u nisur nga vlera dhe rëndësia e temës në fjalë propozuan që të shkruaj një trajtesë në formë broshure, por me domethënie tërbeqëse. Ata dëshiruan që nga e gjithë kjo të kenë një kujtim. Por, këtë kërkesë ata ia drejtuan një njeriu me kapital të dobët. Edhe pse u thashë dhe ua vërtetova se jam njeri me aftësi të pamjaftueshme për ta bërë këtë punë, ata prapëseprapë këmbëngulën në kërkesën e tyre.

Kështu iu mbështeta All-llahut i cili jep sukses, e ndoshta kjo broshurë bëhet shkak të shpresoj se do ta fitoj faljen dhe lumturinë në jetën e amshueshme.

Trajtesën, – të cilën e kam bazuar në ajete dhe hadithe që i përketheva vetë – e kam shkruar me mbështetje dhe ndihmën e të Vërtetit të lartmadhërishtëm, duke i hapur dhe shoshtur librat që i kam e të cilët janë me vlerë për dijetarët bashkëkohorë, siç janë ata të Buhariut, të Ajniut e librat e tjerë të fikhut. Që këtu, këtë trajtesë e emërtova “Trajtesa mbi imanin”.

O Krijues i Gjithësisë, ndihmoi dhe përforcoja përgjithmonë fronin dhe mbisundimin Sulltanit, i cili është burim i mirësisë,

mbështetje e begatire, mbrojtës i shkencave dhe mbështetje e popullit. Amin.

Hasan Fehmiu

Mësimdhënës në Medresenë e Jahja Pashës, Shkup

Në emër të All-llahut, të Gjithëmëshirshmit, Mëshiruesit

Falënderimi i takon All-llahut i cili e zbriti Kur'anin dhe që çdo njeriu ia bëri farz imanin. Salavatet dhe selamet qofshin për zotërinë e pasardhësve të Adnanit, Muhamedin alejhisselam, i cili na e mësoi imanin. Të gjitha falënderimet i takojnë All-llahut të madhëruar, domosdoshmërisë ekzistuese, mirësisë dhe bujarisë së pashtershme, i cili ummetin e Muhamedit e lartësoi mbi të gjithë popujt e tjerë në pikëpamje të themeleve të dinit dhe të dispozitave të Ligjit të Sheriatit, na mbrojti nga devijimi dhe humbja duke na mundësuar të jemi pasardhës të drejtimit të vërtetë, drejtimit të Ehli Sunnetit dhe Xhematit. Bekimet e përhershme dhe përsëritjet e shumta qofshin për krijesën më të përsosur, qenien më të lavdëruar, diellin e gjithësisë peygamberike dhe të shpalljeve, anijen e botës së lumtur, vulën e të gjithë lajmëtarëve dhe peygamberëve, për zotërinë e të parëve dhe atyre të fundit, për Muhamed Mustafanë i cili prej popullit zhduku xhahilijetin, kufrin dhe errësitat me anë të dinit të fuqishëm dhe dritës së Ligjit të pastër. Me këtë ai e ngjalli dhe e ndriçoi ummetin e tij. Bekimet qofshin edhe për shokët e tij të cilët ummetit ia përcollën Sheriatin Muhamedijj.¹

Së këndejmi, duke e ditur se farzi i parë për çdo musliman e muslimane është besimi-imani, Fahrul Islami ka pohuar: “Një njeri që nuk i di kushtet e imanit, nuk

¹ Fjalën e autorit, biografinë e tij dhe këtë hyrje të shkurtër i përktheu hafiz Idriz ef. Idrizi, alimi i mirënjohur nga Shkupi.

mund të trajtohet si besimtar”. Po kështu, edhe imam Muhamedi në librin “Xhamiul kebir” pohon: “Nëse vajza që i ka prindërit muslimanë dhe që ka arritur moshën e pjekurisë nën përkujdesjen e tyre martohet nga ana e prindërve pa ia mësuar kushtet e imanit, dhe kur pyetet për këto kushte nuk përgjigjet ose thotë se nuk i di, bëhet talak bain, domethënë shkurorëzohet përjetësisht.” Lexues të dashur, dijeni se kushtet e imanit janë gjashtë:

1. Besimi në All-llahun
2. Besimi në melekët
3. Besimi në kitabet
4. Besimi në pejgamberët
5. Besimi në Ditën e Fundit
6. Besimi në kaderin e Zotit, d.t.th., se e mira dhe e keqja vijnë prej All-llahut të Madhëruar

Duhet ditur se imani nuk shtohet e as nuk pakësohet, por, sipas Ebu Hanifes, mund të forcohet ose të dobësohet. Për imam Shafiun ai shtohet dhe pakësohet. Megjithatë, pejgamberi ynë, Muhamedi alejhisselam, thotë: *“Imani nuk shtohet e as nuk pakësohet, veçse përforcohet ose dobësohet”*. Imam Buhariu shënoi një hadith në të cilin sqarohet se ç’përmban imani. Pejgamberi ynë, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ka thënë: *“Imani përmban gjashtëdhjetë e ca degëzime”*. Po kështu edhe imam Muslimi shënoi një hadith, në të cilin Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Imani përmban shtatëdhjetë e ca degëzime, degëzimi i parë është shprehja ‘La ilabe il-lall-llah’ (Nuk ka hyjni tjetër pos All-llahut), ndërsa degëzimi i fundit është heqja e pengesave nga rruga”*. Sipas imam Azamit (Ebu Hanifes), në qoftë se njëra prej këtyre pikave nuk gjendet te njeriu, imani i tij është i dobët - Zoti na ruajttë - dhe ai ka frikë se gjatë frymëmarrjes së fundit mund të mbetet pa iman. Sipas imam Shafiut, imani i tij është i mangët. Sipas harixhitëve, njeriu i tillë është kafir (i dalë nga imani). Sipas

mu'tezilitëve, ai as është musliman e as është kafir, por përgjithmonë do të mbetet në xhehenem.

Komentuesi i Sahihut të Buhariut, Ajni, thotë: “Imani i tërësishëm ndahet në tri pjesë:

- a) Vërtetimi me zemër,
- b) Pohimi me gjuhë
- c) Veprimi sipas rukneve (parimeve të sheriatit).

a) *Vërtetimi me zemër* përfshin tridhjetë pika:

1. Besimi në ekzistimin e All-llahut dhe besimi në cilësitë e Tij. Ekzistenca e All-llahut të madhëruar nuk mund të krahasohet me ekzistencat e tjera. Ai nuk është i varur nga asnjëra nga gjashtë anët, është i mëvetësishtëm prej së djathtës e së majtës, prej së përparmes e të pasmes, prej së lartës e së poshtmes. Është e ndaluar të thellohemi në qenien e Zotit sikur që e kanë ndaluar një gjë të tillë hadithet e Pejgamberit alejhisselam, ku midis tjerash ka thënë: “*Meditoni për gjurmët e All-llahut e mos meditonit për qenien e Tij*”. Cilësitë vërtetuese (essifatuth-thubutijje) të All-llahut të madhëruar janë tetë:

- Jeton* (Hajat);
- Ekziston* (Vuxhud);
- Din* (Ilm);
- Dëgjon* (Sem’);
- Sheb* (Besar);
- Zotëron vullnet* (Iradet);
- Flet* (Kelam);
- Krijon* (Tekvin).

Këto cilësi të Të Madhërueshmit nuk mund t’i krahasojmë e të themi se janë sikur të shikuarit me sy, të diturit me mendje, të thënë me gojë, të dëgjuarit me veshë, por mënyra e cilëso do prej tyre është e panjohur dhe po të shtonim diç tjetër, pos këtyre fjalëve, do të gabonim.

2. Besimi se All-llahu i Madhërishëm është i pambarrim, se çdo gjë pos Tij është e krijuar dhe se çdo gjë që është e krijuar do të zhduket, sepse All-llahu i Madhërishëm ka thënë: “Ç’do gjë që është në të (në tokë) është e zhdukur. E do të mbetet vetëm Zoti yt që është i madhëruar e i nderuar” (Rrahman, 26-27).

Ulematë e Ehli Sunnetit thonë se shtatë gjëra nuk zhduken në mënyrë të përhershme, e ato janë: *Arshi, Kursia, Levhi Mahfudhi, Kalemi dhe ata që e përdorin, Xheneti e Xhehenemi me banorët e tyre.*

3. Besimi në melekët e All-llahut. Melekët nuk janë as meshkuj as femra. E vërteta për ta është se janë krijuar nga drita. Ata i zbatojnë urdhrat e All-llahut në mënyrë të përkryer. Melekët kanë mundësi të marrin forma të ndryshme dhe t’i përballojnë punët e vështira. Në lidhje me këtë, All-llahu në Kur’an thotë: “E ata që janë pranë Tij (melaiket), nuk shprehin mendjemadhësi në adhurim ndaj Tij, e as nuk u bëhet (ibadeti) monoton.” (Enbija, 19). Por Iblisi, mallkimi i All-llahut qoftë mbi të, meqë ishte prej xhinëve u madhështua para All-llahut. Këtë e vërteton fjala e All-llahut të Madhërishëm kur thotë:

“Ai ishte nga xhinët, prandaj nuk e respektoi urdhrin e Zotit të vet” (Kehf, 50)

Nuk ka dyshim se dy melekët, Haruti dhe Maruti, nuk u detyruan të zbritnin në tokë për shkak se ata kishin bërë kufër ose ndonjë gjynah të madh. Shkak i zbritjes së tyre në tokë është se në atë kohë në mesin e jobesimtarëve ishte shtuar me të madhe magjia dhe njerëzit ishin tepër të preokupuar me të. Për t’iu kundërvënë jobesimtarëve, All-llahu i madhërishëm i dërgoi këta dy melekë që t’ua mësojnë muslimanëve magjinë (sihrin). Pasi ua mësuuan besimtarëve atë për të cilën ishin të urdhëruar, u morën edhe vetë me magji (por jo në kuptimin negativ. Gabimi qëndron në faktin se ata nuk ishin të

urdhëruar për një gjë të tillë v.p.). Dënimi i cili i goditi ata ishte shprehje e qortimit e jo e ndëshkimit, ashtu siç ishte qortim i të të dërguarve për sjelljet dhe gabimet e tyre.

4. Besimi në librat e All-llahut. Librat e All-llahut janë njëqind e katër, njëqind janë suhufë, kurse katër janë libra të mëdhenj. Prej librave të mëdhenj janë: Teurati që i zbriti Musait, Zeburi Davudit, Inxhili Isaut dhe Kur'ani Muhamedit alejhisselam. Muhamedit alejhisselam i kanë zbritur përmes Kur'anit edhe shkrimet e librave të mëparshëm, ndërsa ligjet e librave që nuk kanë pasur mbështetje në Kur'an, janë pezulluar (nes'h) me ajete nga Kur'ani

5. Besimi në peygamberët. Sipas një transmetimi, numri i peygamberëve është njëqind e njëzet e katër mijë, kurse, sipas një transmetimi tjetër, dyqind e njëzet e katër mijë. E vërteta është se peygamber i parë është Ademi alejhisselam kurse i fundit, Muhamedi alejhisselam. Ndërmjet këtyre dyve kanë ardhur e kanë shkuar shumë peygamberë, numrin e saktë të të cilëve e di vetëm All-llahu xhel-le shanuhu. Peygamberët kishin për detyrë t'ua tregonin njerëzve vendimet e Sheriatit dhe që t'i këshillonin. Para dhe pas shpalljes ata ishin të mbrojtur nga kufri dhe mëkatet e mëdha. Të gabuarit në qëllim, qoftë ky edhe mëkat i madh dhe të gabuarit në veprim, por vetëm në mëkate të vogla, është i lejuar. Megjithatë, mëkati i vogël i cili ul autoritetin dhe sjell poshtërim nuk lejohet (gjegjesisht nuk mendohet se mund të bien në të, v.p.) si p.sh. vjedhja e një kafshate buke. Ndërsa, kur kemi të bëjmë me Peygamberin tonë alejhisselam, e vërteta është se ai me dijeni apo pa të kurrë nuk ka bërë gjynah, të madh apo të vogël. Nëse thuhet se All-llahu ka thënë: "Ashtu që All-llahu (pas fitores) të liroi ty prej mëkateve të mëparshme dhe prej atyre të mëvonshme" (Fet'h, 2), gjë kjo që do të mund të argumentonte se edhe Peygamberi ynë ka

pasur mëkate, do të përgjigjeshim duke thënë se për shkak të shkallës së lartë të vetëdijes që zotëronte Pejgamberi ynë, po qe se edhe ndodhte ndonjëherë që ai t'i linte disa nga punët më të vlefshme, kjo për të do të mund të konsiderohej mëkat, ngase sidoqoftë nuk mund të paramendojmë që ka bërë ndonjë mëkat tjetër. Prej gjithë atyre pejgamberëve vetëm treqind e trembëdhjetë kanë pasur libër, kurse të tjerët kanë pasur vetëm shpallje dhe frymëzim.

Nëse do të pyesnim si është e mundur të thuhet se kanë qenë 313 pejgamberë kur dihet se numri i librave të zbritur është gjithsej 104, do të përgjigjeshim duke thënë ose disa pejgamberë janë shërbyer me një libër, ose i njëjti libër ka zbritur disa herë.

6. Besimi se All-llahu krijon hajrin dhe sherrin. Këtë mund ta vërtetojmë me thënien e All-llahut ku thuhet: "All-llahu është krijues i çdo sendi" (Zumer, 62). Çdo njeri e fiton atë që e do. Kjo do të thotë se All-llahu i madhëruar, që gëzon cilësitë e vullnetit absolut dhe të fuqisë absolute, e krijon, gjegjësisht e mundëson veprën që të çon nga e mira, të dëshiruar nga secili. Nëse njeriu atë pjesë të vullnetit, të cilën ia ka mundësuar All-llahu, e harmonizon me vullnetin e Tij, gjegjësisht e drejton nga e mira, ai bëhet respektues. Por, në rast se vullnetin e tij ai e drejton nga e keqja të cilën e krijon All-llahu, ai me këtë rast bëhet rebel dhe kundërshtar i All-llahut. Kjo është kështu ngase kur All-llahu na krijoi, na dalloi me cilësinë e vullnetit (dëshirës) dhe të të menduarit, përmes të cilave ne do ta dallonim të mirën nga e keqja (me cilësinë e vullnetit të pjesërishëm ne e fitojmë pavarësinë e veprimit por, me anë të cilësisë së të menduarit, fitojmë mundësinë për ta dalluar të mirën nga e keqja v.p.). Prandaj, është e udhës që dëshirën ta drejtojmë përherë nga veprimet që janë në pajtim me kënaqësinë e All-llahut dhe t'i lutemi që ato të realizohen sa më mirë.

7. Besimi në Ditën e Ahiretit, që do të thotë besimi në Ditën e Ringjalljes, besimi se do të ndëshkohen mëkatarët, besimi në Mizan, Sirat, besimi në Munkerin dhe Nekirin, të cilët do të pyesin çdo të vdekur: “Kush është Zoti yt dhe cila është feja jote”. Kush do të përgjigjet në mënyrën e duhur, atij varri do t’i bëhet kopsht prej kopshteve të xhenetit, e kush nuk do të përgjigjet, do të dënohet. All-llahu na e mundësoftë të gjithëve përgjigjen e drejtë në këto pyetje.

Disa dijetarë janë të mendimit se këto pyetje do t’u parashtrohen edhe peygamberëve. Ibni Shuxha’ është shprehur se edhe fëmijët do të pyeten. Kurse, sipas disa dijetarëve të tjerë, dëshmorët, ata që vdesin në Natën ose Ditën e Xhuma, ata që çdo natë e kanë lexuar suren “Mulk” dhe ata që vdesin prej sëmundjes së ujit, ata nuk do të pyeten natën e varrit.

Ura e Siratit është urë që është më e hollë se qimja e flokut, më e mprehtë se shpata, e gjatë një mijë vjet përpjetë, një mijë vjet rrafsh dhe një mijë vjet teposhtë. Të gjithë njerëzit do të hipin mbi të. Xhenetlinjtë do ta kalojnë me lehtësi, kurse ata që ishin rebelë dhe jobesimtarë do të bien në xhehenem, pra disa do ta kalojnë kurse disa do të bien në xhehenem. Këtë e vërteton fjala e All-llahut ku thuhet: “Dhe nuk ka asnjë prej jush që nuk do t’i afrohet atij. Ky (kontakt me xhehenemin) është vendim i kryer i Zotit tënd” (Merjem, 71).

Mizani (peshorja) është mjeti që do t’i peshojë veprat tona që i kemi bërë në dynja. Çfarë është forma e tij nuk dihet, ndërsa se si do të llogariten veprat – për këtë gjë dijetarët kanë zhvilluar diskutime të shumta. Disa ishin të mendimit se veprat e regjistruara do të vihen në peshore, kurse disa të tjerë thanë: “Veprat e mira do të duken si një trup prej dritës kurse ato të këqijat si një trup prej errësirës dhe kështu do të peshohen. Njerëzit,

të mirat e të cilëve do të peshojnë më shumë, do të hyjnë në xhenet, kurse të tjerët, të këqijat e të cilëve do të peshojnë më shumë do të hyjnë në xhehenem. Njerëzit, të mirat dhe të këqijat e të cilëve do të peshojnë në mënyrë të barabartë, do të dërgohen në A'rafë, dhe pas një kohe do të hyjnë në xhenet përmes shefaatit. Fëmijët e jobesimtarëve, të marrët dhe ata që kanë vdekur në kohën e Fetres (fjala është për periudhën kur nuk ka pasur pejgamberë v.p.), do të dërgohen në A'rafë. Atyre All-llahu do t'u dërgojë një pejgamber i cili do t'i ftojë në fe, kështu që, ata që do të besojnë do të hyjnë në xhenet, kurse ata që nuk do të besojnë do të futen në xhehenem.

8. Besimi se xheneti u është premtuar besimtarëve, se të mirat e xhenetit nuk kanë mbarim dhe se xhenetlinjtë kurrë nuk do të dalin prej xhenetit. Ata do ta shohin bukurinë e All-llahut dhe për shkak të saj (duke e parë bukurinë e All-llahut, v.p.) do t'i harrojnë të mirat që i kanë përjetuar më parë. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *"Ju do ta shihni Zotin tuaj siç e shihni Hënën natën e katërmëdhjetë"*. Hëna atë natë nuk ka kurrfarë pengese për ta parë. Me këtë fjalë të Pejgamberit, kuptojmë se të parët e All-llahut është diçka e vërtetë dhe se nuk ka dyshim në të. Ata do ta shohin bukurinë e All-llahut duke pasur parasysh se Ai është i zhveshur nga vendi dhe anët.

Po kështu, besimtarët nuk do të hyjnë në xhenet me meritën e veprave të tyre. Këtë pohim e vërteton fjala e Pejgamberit, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, me ç'rast tha: *"Asnjëri prej jush nuk do të hyjë në xhenet me veprat e tij"*. Pra, njerëzit do të hyjnë në xhenet me mëshirën dhe bujarinë e All-llahut. Megjithatë, për ta joshur kënaqësinë e All-llahut, duhet adhuruar Atë dhe duhet bërë vepra të mira.

9. Besimi në paralajmërimet për xhehenemin. (Kjo nënkupton besimin se do të ketë dënim për mëkatarët dhe jobesimtarët në xhehenem, v.p.). Ai që shkon pa besim, do

të mbetet përherë në xhehenem. Kurse mëkatari që shkon me besim, pasi të dënohet sipas mëkateve, do të largohet prej xhehenemit. Nëse parashtrohet pyetja se përse jobesimtari do të mbetet përherë në xhehenem, kur dihet se ka raste që ai të rrojë një jetë të shkurtër dhe mosbesimi i tij të mos i kalojë të pesëdhjetat?

Kësaj pyetjeje i përgjigjemi duke thënë se jobesimtari jobesimin (kufrin) e besoi si gjë të vërtetë dhe nuk kërkoi falje, pra edhe sikur jeta e tij të ishte e përherëshme, ai përsëri do ta pranonte si të vërtetë vetëm kufrin e tij, prandaj ai e meritoi dënimin e përherëshëm.

Me hadithin i cili do të ceket në vijim, Pejgamberi, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ka sqaruar se All-llahu do ta ketë dëshmi po kështu çështjen e premtimit (me xhehenet) dhe çështjen e kërcënimit (me xhehenem), të cilat ua ka cekur robërve të tij: *“Njeriu të cilit All-llahu i premtonte se do të shpërblehet sipas punës së tij, është i lirë të zgjedhë dhe njeriu të cilit i kërcënohet që do të dënohet sipas punës së tij, ai po ashtu është i lirë të zgjedhë”*. Me këtë kuptojmë se All-llahu do ta shpërblejë robin e tij për veprat për të cilat është premtuar dhe do ta dënojë për veprat për të cilat është kërcënuar, dhe nëse dëshiron e fal, por bazë merret dënimi (e jo falja, v.p.).

10. Dashuria ndaj All-llahut. Dashuria ndaj All-llahut arrihet duke i zbatuar urdhrat e Tij dhe duke iu larguar ndalesave që Ai i ka caktuar. I Dërguari i All-llahut, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ka thënë: *“Ai te i cili gjenden këto tri gjëra, e ka shijuar ëmbëlsinë e imanit: All-llahu dhe Pejgamberi i Tij të jenë më të dashur te ai se çdokush tjetër; ta dojë njeriun jo për tjetër, por vetëm për hir të All-llahut; të urrejë të kthehet në kufër ashtu siç urren të hidhet në zjarr”*.

11. Dashuria ndaj shokëve të pejgamberëve, familjeve dhe atyre që i respektuan pejgamberët, si dhe urrejtja dhe shprehja e hidhërimit ndaj armiqve të tyre. Nuk lejohet që

të thuhën fjalë të këqija për shokët e pejgamberëve, sepse Pejgamberi ynë alejhisselam ka thënë: *“Mos i shani shokët e mi”*. Bile, disa dijetarë kanë thënë: *“Pas vdekjes, as Jezidin mos e mallkoni”*.

12. Dashuria ndaj Pejgamberit, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem. Ajo arrihet duke i dërguar salavat dhe duke iu përmbajtur Sunnetit të tij. Pejgamberi ynë, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ka thënë: *“Pasha Atë i cili e ka shpirtin tim në duart e Veta, asnjëri prej jush nuk do të besojë përderisa nuk më do mua më shumë se prindin e vet, fëmijën e vet dhe të gjithë njerëzit e tjerë”*.

13. Veprimi i sinqertë duke e braktisur shtirjen dhe dyfytërsinë. Ata që nuk veprojnë sinqerisht janë katër persona: Ai që, kur është vetë, përton të bëjë ibadet; ai që, kur është në shoqëri, shpreh vullnet për ibadet; kur të tjerët ia lavdërojnë ibadetin, e shton edhe më tepër; dhe, kur të tjerët ia qortojnë ibadetin, e zvogëlon.

14. Pendimi për veprat që janë bërë dhe kërkimi i faljes për mëkatet. Pejgamberi ynë, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ka thënë: *“Çdo ditë zbresin pesë melekë në pesë vende të botës: Njëri zëbret në Mekke dhe thërret me zë të lartë: ‘O ju që besuat, dini se kush i lë farzet e All-llahut, ai del prej mëshirës së All-llahut.’ I dyti zëbret në Medine dhe thërret me zë të lartë: ‘O ju që besuat, dini se kush i lë sunnetet, ai mbetet pa shefatin e Pejgamberit alejhisselam.’ I treti zëbret në Kudus dhe thërret me zë të lartë: ‘O ju që besuat, ai që pasurinë e fiton haram, atij edhe veprat e tjera nuk i pranohen.’ I katërti zëbret në varrezat e muslimanëve dhe i pyet banorët e tyre: ‘Në cilën gjë ju ka mbetur lakmia dhe për cilën gjë jeni pishman?’ U përgjigjën: ‘Kur muslimanët mblidhen, lexojnë Kur’an, përmendin All-llahun dhe çojnë salavat mbi Pejgamberin alejhisselam, ne kemi lakmi, sepse nuk kemi mundësi t’i bëjmë ato, kurse për dy gjëra jemi pishman: se nuk u penduam ashtu si duhet dhe nuk e bëmë ibadetin ashtu si duhet.’ Meleku i pestë zëbret në treg dhe thërret me zë të lartë: ‘O ju që be-*

suat, në tregti hile mos bëni se atyre (që bëjnë hile) All-llahu u hidhërohet.”

15. Frika prej adhabit (dënimit) dhe hidhërimit të All-llahut xhel-le shanuhu.

16. Të shpresuarit në kënaqësinë e All-llahut xhel-le shanuhu.

17. Moshumbja e shpresës në mëshirën All-llahut xhel-le shanuhu.

18. Falënderimi ndaj All-llahut për të mirat që na i ka dhënë. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Atij që i janë dhënë katër gjëra i janë dhënë të mirat e dynjasë dhe abiretit: goja e cila përkujton; zemra e cila falënderon; trupi i cili duron; dhe gruaja besimtare dhe e ndershme”*. Në një hadith tjetër Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Ai që nuk falënderon për pak, nuk falënderon as për shumë, e ai që nuk falënderon njerëzit, nuk e falënderon as All-llahun”*. Nga kjo kuptuam se është vaxhib që mirëbërësit t’i japim ndonjë dhuratë ose të bëjmë dua për të.

19. Mbajtja e fjalës së dhënë. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Shenjat e munafikut janë tri: kur flet gënjen; kur premtion ndryshon; dhe, kur i besohet diçka, tradhton”*.

20. Durimi në përballimin e vështirësive me të cilat është i ngarkuar njeriu. All-llahu i madhërishëm thotë: *“ndërsa të durueshmëve u jepet shpërblimi i tyre pa masë!”* (Zumer, 10).

21. Shprehja e kryeultësisë dhe e respektit ndaj më të vjetrit.

22. Shprehja e mëshirës ndaj më të voglit dhe ndaj kafshëve. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Ai që nuk e respekton më të madhin dhe nuk e mëshiron më të voglin, ai nuk është prej nesh”*. Në një hadith tjetër thotë: *“Ai që nuk i mëshiron njerëzit, atë nuk e mëshiron All-llahu”*. Disa sahabë thanë: *“Të mëshirshmit i mëshiron i Gjithëmëshirshmi. Kini mëshirë ndaj atyre që janë në tokë, do të ketë mëshirë për ju Ai që është në qiell”*.

23. Të qenët i kënaqur me caktimin (kaderin) e All-llahut. All-llahu xhel-le shanuhu në një hadith kudsijj thotë: *“Unë jam All-llahu, nuk ka hyjni tjetër pos Meje. Ai që nuk i duron sprovat e Mia, nuk më falënderon për dhuntitë e Mia dhe nuk është i kënaqur me caktimin Tim, le të kërkojë Zot tjetër përpos Meje”*.

24. Të mbështeturit në All-llahun. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Kënaqësia (me caktimin e All-llahut) është thesar që nuk siset”*. Po kështu, ka thënë: *“Ai që dëshiron të jetë më i fuqishmi i njerëzve, le të mbështetet te All-llahu”*.

25. Shmangia e vetisë së lavdërimit dhe vetëpëlqimit. Pra, të mos lejojmë që të vetëpëlqehemi e të lavdërohemi. Duhet lënë të tjerët të na lavdërojnë e të na pëlqejnë. Një njeri i tha Aishes, radijall-llahu anha: *“Si mund të di nëse jam i mirë apo i keq?”* Ajo iu përgjigj: *“Nëse e di veten të mirë (duke u lavdëruar) je i keq, por nëse e di veten të keq (duke mos u lavdëruar) je i mirë”*. I Dërguari i All-llahut ka thënë: *“Hidhni dhe (pluhur) në fytyrat e atyre që i lavdërojnë të tjerët”*. Sa’d bin Asimi i dërgoi Osmanit radijall-llahu anhu një grup njerëzish të cilët filluan ta lavdërojnë, e ky filloi t’u hedhë pluhur duke u treguar se Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Hidhni dhe në fytyrat e atyre që ju lavdërojnë”*. Ky hadith ka të bëjë me atë që e tepron lavdërimin ose i lavdëron të tjerët pa vend. Ta lavdërosh dikë me meritë, nuk është vepër e qortueshme.

26. Ndërprerja e hidhërimit që ka të bëjë me çështjet e dynjasë, pa e vazhduar më tepër se tri ditë. Megjithatë, hidhërimi për çështje të ahiretit (çështje të Fesë) si dhe armiqësimi për të janë të lejuara, bile edhe mustehab.

27. Braktisja e zilisë. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Hidhërimi dhe zilia i kanë të mirat ashtu siç i ka zjarri drutë”*.

28. Braktisja e zemërimit. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Zemërimi është një gacë zjarri. Ai prej jush që zemërohet, nëse është në këmbë, le të ulet, nëse është ulur, le të shtribet”*.

Kështu zemërimi i kalon. Megjithatë, zemërimi për hir të All-llahut është i lejuar.

29. Braktisja e përqeshjes, keqkujtimit dhe mashtrimit.

30. Braktisja e dashurisë ndaj dynjasë, pasurisë dhe pozitive. Pejgamberi alejhisselam i ka thënë Aliut, radij-All-llahu anhu: *“O Ali, katër veti janë të bezdisshme: sytë gur (të mosqarit e besimtarit për gabimet e tij); ashpërsimi i zemrës; dashuria ndaj dynjasë; dhe shpresa e gjatë”*.

b) Pohimi me gjuhë përfshinë shtatë pika:

1. Të shprehurit e shehadetit. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Ditën e Kijametit njeriut i viben në peshore 99 regjistra, ku gabimet dhe mëkatet (janë aq të mëdha sa) nuk mund t'i përfshijë syri. Këto viben në njërën anë të peshores. Pastaj nxirret një fletë sa gishti, e në të është shkruar dëshmia se nuk ka hyjni tjetër pos All-llahut dhe se Muhamedi është rob dhe i dërguar i All-llahut, dhe vibet në anën tjetër të peshores, dhe kejo rëndon më shumë se mëkatet e tij”*.

2. Leximi i Kur'anit. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Kur'ani kërkon ndërmjetësim (shëfat për ata që e lexojnë) dhe i pranohet ndërmjetësimi”*. Në një hadith tjetër ka thënë: *“Tri gjëra janë të huaja në këtë botë: Kur'ani në zemrën e zullumqarit, njeriu i mirë në mesin e popullit të mbrapshtë dhe musafiri në një shtëpi ku nuk lexohet”*. Lidhur me atë pse Xhibrili alejhisselam Pejgamberit, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ia lexoi Kur'anin për çdo vjet një herë, kurse vitin e fundit të jetës së tij ia lexoi dy herë, Ebu Hanifeja ka pohuar se detyra jonë për Kur'anin është që ai të lexohet dy herë në vit, në mënyrë që të shpaguhet haku i tij.

3. Nxënia e diturisë. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Kërkimi i diturisë është detyrë (farz) për çdo musliman dhe muslimane”*. Kjo do të thotë se nxënia e diturisë për abdestin, namazin dhe gjërat e tjera prej konditave të Sheriatit që i nevojiten njeriut, është farz për çdo musliman dhe muslimane.

4. Braktisja e përgojimit (gibetit) dhe bartjes së fjalëve (nemimetit). Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Katër gjëra të ndaluara e prishin agjërimin dhe abdestin: përgojimi, rrena, bartja e fjalëve dhe shikimi i gjymtyrëve të femrës”*.

5. Lutja (duaaja). Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Lutja që e bën çdo musliman do të ketë përgjigje. Ose do t'i përshpejtohet në këtë botë ose do t'i deponohet për ahiret”*. Me këtë hadith nënkuptohet se duaaja që bën çdo musliman pranohet, në dynja ose në ahiret, ku i jepet edhe më e bukura përmes faljes së mëkateve.

6. Përkujtimi dhe kërkimi i faljes nga All-llahu xhel-le shanuhu. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Përmendja e All-llahut është njohje e imanit, pastrim nga nifaku, mbrojtje nga shejtani dhe ruajtje nga zjarri”*. Të përmendurit e All-llahut ka pesë dobi:

- a) All-llahu është i kënaqur me atë njeri.
- b) Shtohet adhurimi i All-llahut.
- c) Arrihet mbrojtja nga sherri i shejtanit.
- d) Zemra e atij që e përmend mbushet me mëshirë.
- e) Mundësohet largimi nga mëkatet.

7. Mospërdorimi i fjalëve prej të cilave nuk ka dobi. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Nga minësia e Islamit për njeriun është edhe braktisja e asaj që nuk i përket atij”*. Pra, ka për qëllim largimin nga ato gjëra prej të cilave besimtari nuk ka dobi, e me të cilin dëshmohet plotësimi i imanit të tij.

Injoranca e njeriut shfaqet në gjashtë gjëra:

- a) Shqetësimi në rast të ndonjë fatkeqësie.
- b) Thënia e fjalëve nga të cilat nuk ka dobi as në dynja as në ahiret.
- c) Shpenzimi i pasurisë në ato vende ku nuk ka asnjë shpërblim.
- d) Zbulimi i fshehtësive çdokujt.
- e) Mashtrimi nga çdonjëri.
- f) Mosdallimi i mikut nga armiku.

c) *Veprimi sipas rukneve* (parimeve të shariatit) përfshin dyzet pika:

1. Pastrimi (tahareti). Me pastrimin synohet pastrimi me abdest, pastrimi me gusëll dhe pastrimi nga hajzi dhe nifasi. Kushtet e abdestit janë katër:

- a) Larja e fytyrës një herë.
- b) Larja e krahëve deri mbi bërryla një herë.
- c) Çerekut të kokës me dorë të lagur me i ra mes'h.
- d) Larja e këmbëve deri mbi nyja një herë.

Ndërsa sunnetet e abdestit janë këto:

- a) Shprehja e bismil-lahit.
- b) Larja e duarve.
- c) Fërkimi i gishtërinjve.
- d) Futja e ujit në gojë dhe hundë.
- e) Rënia mes'h veshëve dhe qafës.
- f) Bërja nijjet.
- g) Fërkimi i pjesëve ku marrim abdest.

Farzet e gusllit janë tre:

- a) Futja e ujit në gojë.
- b) Futja e ujit në hundë.
- c) Larja e të gjitha pjesëve të trupit.

Nëse një njeri pastrohet pas aktit seksual para se të flejë e pastaj vëren se ka ejakuluar përsëri, ai, sipas imam Ebu Hanifes dhe imam Muhamedit, duhet të pastrohet prapë, kurse, sipas imam Jusufit, nuk duhet të pastrohet. Përgjigjja e Ebu Hanifes dhe e Muhamedit do të vlente nëse jemi në shtëpi, kurse përgjigjja e imam Jusufit nëse jemi mysafir. Sa i përket mënyrës së marrjes gusëll: së pari lahen duart, pastaj pastrohen vendet intime. Më pas merret abdest dhe në rast se në vendin ku pastrohet mblidhet uji, para daljes pastrohen këmbët. Pas abdestit duhet derdhur ujë së pari mbi shpatullën e djathtë, së dyti mbi të majtën, pastaj tri herë në kokë dhe më në fund duhet të lahet i tërë trupi.

2. Të falurit. Namazet që janë farz dhe vaxhib duhet falur në kohë dhe në rastet kur nuk falen në kohë, (me arsyetim të pranueshëm në aspekt të sheriatit siç janë gjumi dhe harresa v.p.) duhet falur kaza e po ashtu kësh-tu duhet falur edhe nafile namaz.

Kushtet e namazit janë:

a) Pastrimi nga hadethi (kur kryejmë nevojën), për-mes abdestit dhe xhenabeti (pas ejakulimit ose aktit sek-sual), përmes gusllit.

b) Pastrimi nga nexhaseti, ka për qëllim që ta kemi të pastër trupin, rrobat dhe vendin ku falemi.

c) Mbulimi i auresit. Te burrat është prej mbi kërthi-zë e deri nën gjunjë, kurse te gratë duhet të mbulohet, përveç fytyrës dhe duarve, i tërë trupi.

d) Kthyerja nga Kibla.

e) Falja e namazit në kohë të caktuar.

f) Bërja nijet. Me nijet synohet përqendrimi i men-djes në namazin përkatës dhe përcaktimi me zemër. Le-johet edhe shprehja gojore e nijetit.

g) Tekbiri fillestar. Me të synohet që në fillim të na-mazit të thuhet fjala "All-llahu ekber".

Kushtet e namazit janë:

a) Qëndrimi në këmbë. Gjatë namazit duhet të qën-drohet aq sa lexohet një sure e vogël, një ajet i gjatë ose tri ajete të shkurtra.

b) Leximi i Kur'anit.

c) Shkuarja në ruku. Me të synohet përkulja duke i vënë duart mbi gjunj.

d) Shkuarja në sexhde. Me të synohet vënia e duar-ve, gjunjve, fytyrës dhe këmbëve në tokë.

e) Ulja e fundit e cila bëhet në fund të namazit, zgjat aq sa të lexohen ettehijjati dhe shehadeti.

3. Ai që ka pasuri duhet të japë zekatin, kurse ai që e plotëson vaxhibin e sadekatul fitrit, duhet ta japë atë. Po

kështu duhet dhënë sadaka të përgjithshme. Zekati në të holla llogaritet në dyzet lira - një lirë (ose, ndryshe, nga kapitali i përgjithshëm i cili arrin shumën e obligueshme për dhënien e zekatit, të ndahen 2.5 për qind, v.p.). Në dele e në dhi, në 40 - një, në 121 - dy, në 201 - tri në 400 - katër. Pas kësaj, në çdo njëqind nga një më tepër. Në lopë dhe buallica, në tridhjetë sosh një mëzat dyvjeçar, në dyzet një lopë ose buallicë trevjeçare. Për sa i përket sadekatul fitrit, ai bëhet vaxhib në mëngjesin e Ditës së Bajramit, para faljes së Bajramit. Për ata që vdesin para Bajramit ose që lindin pas Bajramit, nuk është vaxhib dhënia e sadekatul fitrit.

4. Agjërimi. Agjërimi në muajin e Ramazanit është farz për çdo të rritur kurse femrat gjatë të përmuajshmeve dhe lehonisë, janë të liruara nga agjërimi. Agjërimi nuk priset nëse dikush gjatë ditës ha ose pi pa vetëdije, ejakulon ditën në gjumë, ose vjell pa dashje me gojën plot. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Ai që vjell vetvetiu nuk duhet ta kompensojë (agjërimin) e ai që vjell qëllimisht, ai duhet ta kompensojë”*.

5. Ai që ka mundësi (materiale) duhet të shkojë në haxh. Haxhillëku bëhet farz për atë që është musliman, që është i lirë e nuk është rob, që është i mençur, që nuk është i sëmurë dhe që ka mundësi materiale t'i mbulojë shpenzimet për udhëtim derisa të kthehet, kurse familja gjatë asaj kohe të ketë furnizim të mjaftueshëm.

6. Qëndrimi në itikaf dhe kërkimi i Natës së Kadrit. Qëndrimi në itikaf është sunneti muekkek, por nëse premtan, atëherë shndërrohet në vaxhib. Itikafi realizohet duke u mbyllur në xhami me nijjet për itikaf, duke i falur pesë kohët e namazit dhe duke e adhuruar All-lahun me namaze nafile dhe me leximin e Kur'anit. Sipas imam Azamit, koha më e shkurtër e itikafit është një ditë, ndërsa gratë hyjnë në itikaf në faltoren e shtëpisë së tyre, gjegjësisht në dhomën ku falen.

7. Shpërngulja (hixhreti) nga një vend (shtet) jomusliman në një vend musliman.

8. Zbatimi i premtimit.

9. Thellimi në besim duke bërë studime.

10. Kryerja e obligimeve të keffaretit (shpagimit). Keffareti i agjërimit plotësohet përmes lirimit të robit, në qoftë se personi në fjalë nuk ka mundësi të agjërojë gjashtëdhjetë ditë. Por, nëse nuk ka mundësi të lirojë rob, atëherë duhet ushqyer me fitr (shujtë ditore) gjashtëdhjetë fukarenj. Keffareti i dhiharit është sikurse ai i agjërimit. Dhihar i thuhet rastit kur njeriu e krahason gruan e vet në ndonjë gjymtyrë me ndonjë tjetër, me të cilën e ka të ndaluar martesën. Shembull: T'i thotë njeriu gruas së tij: shpina jote është e njëjtë me shpinën e nënës ose të motrës sime. Pas këtij krahasimi burrit nuk i lejohet afrimi me gruan e tij, madje as nuk lejohet ta puthë, përderisa ta lajë keffaretin. Keffareti i betimit realizohet me lëshimin e një robi, me të ushqyerit e dhjetë personave ose me agjërimin e tri ditëve me radhë. Betimi është trellojesh:

1) Jemini gamus - betimi i rrejshëm. Ai që betohet kështu është mëkatar. Ky lloj betimi nuk ka keffaret, por duhet kërkuar falje prej All-llahut.

2) Jemini lagv - betimi në diçka të ardhshme, se do të ndodhë ashtu si e parashikon. Nëse nuk ndodh ashtu si është betuar, ky lloj betimi quhet jemini lagv. Vendimi për një betim të tillë është falja e personit i cili është betuar, prandaj edhe për të keffaret nuk ka.

3) Jemini munakid - ndodh kur bëhet betimi për një vepër të cilën duhet bërë në të ardhmen. Në qoftë se nuk realizohet veprimi, ky betim merr emrin jemini munakid ngase nuk përmbushet dhe për këtë lloj betimi duhet bërë keffaret.

11. Mbulimi i aurretit. Për burrat, o në namaz o jashtë namazit, auret i është prej mbikërthizës deri nën gjunj.

Sa u përket grave, aurore të tyre përfshin çdo pjesë të trupit, përveç fytyrës dhe duarve. Për të mos pasur fesat, është mirë të mbulohet edhe fytyra.

12. Prerja e kurbanit. Kurban duhet të presë ai që është musliman, i lirë, mukim (vendës) e jo mysafir dhe që, përveç nevojave kryesore, ka edhe dyqind dërhëmë ose kundërvlerën e tyre.

13. Praktikimi i rregullave të xhenazes. Ky praktikim ka për qëllim që njeriut në fill të vdekjes t'ia kujtojmë shehadetin, talkinin, si të vdesë t'ia kthejmë fytyrën nga kibla, t'ia heqim rrobat, t'ia mbyllim sytë, ta lajmë, t'ia falim namazin dhe ta varrosim sa më shpejtë. Atij që ka mbytur nënën ose babanë e vet, nuk i falet namazi kurse nëse është vetëvrasës, i falet namazi, por, sipas imam Jusufit, vetëvrasësit nuk i falet namazi. Në qoftë se foshnja nxjerr zë, d.m.th. vërehet se është në jetë e pastaj vdes, asaj i vihet emri, i lahet xhenazja dhe i falet namazi. E nëse nuk ka shenja jete, atëherë pastrohet, por namazi nuk i falet.

14. Larja e borxhit ose përpjekja për ta larë borxhin. Borxhliu duhet të jetë i sinqertë, sepse All-llahu i madhëruar krijon mundësi për larjen e borxhit nga borxhliu. Imam Azami ka thënë: Tri mëkate kam frikë se njeriun mund ta shpiejnë në mosbesim:

- a) Dyshimi në All-llahun.
- b) Mospasja e frikës nga çasti i fundit (vdekja).
- c) Zullumi.

15. Të qenit i drejtë në tregti. I drejtë në tregti konsiderohet njeriu i cili nuk bën hile dhe nuk praktikon kamatën. Në një hadith thuhet: *“I Dërguari i All-llahut e ka mallkuar atë që merr kamatë, atë që është nënshkrues, atë që dëshmon dhe atë që shkruan (kontratën)”*.

16. Dëshmimi i drejtë për gjërat për të cilat jemi në dëgjim. Është obligim po kështu të mos fshihet ajo për të cilën jemi të sigurt. Pejgamberi, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem,

ka thënë: “Nëse e ke parë (ndonjë rast) si Diellin - dëshmo, përndryshe tërhiq”. Njeriu prej të cilit kërkohet të dëshmojë për ndonjë rast, kur dihet se gjyqi do ta pranojë dëshminë e tij, ngaqë është dëshmitar i vërtetë, e ky nuk dëshmon – është mëkatar.

17. Mbrojtja e nderit me anë të kurorëzimit. Ai që ka epsh të ngritur, e ka për detyrë (vaxhib) martesën. Ai që ka epsh mesatar, e ka sunnet martesën. Për atë që ka frikë se nuk do të mund t’i realizojë të drejtat e gruas (në çfarëdo pikëpamje v.p.), për atë nuk është e preferuar (mekruh është) martesja.

18. Respektimi i të drejtave familjare dhe i atyre që janë në shërbim. Detyrat kryesore të burrit ndaj gruas së tij janë:

a) Të mos ia lejojë që të lëvizë e lirë në drejtim të pacaktuar, përveç nëse do që të vizitojë prindët ose të ngushëllojë familjen e saj.

b) T’ia mësojë gruas rregullat e namazit, abdestit, agjërimit etj.

c) Të mirat t’ia sjellë prej hallallit.

d) Të mos ushtrojë dhunë mbi të.

e) Ta pranojë faljen e gruas dhe ta këshillojë.

Detyrat e gruas ndaj burrit të saj janë:

a) Të mos e refuzojë pa arsye burrin e saj në shtrat.

b) Të mos agjërojë jashtë ditëve të Ramazanit pa lejen e burrit.

c) Të mos dalë nga shtëpia pa lejen e burrit.

19. Edukimi i fëmijëve. Detyrat e prindërve ndaj fëmijëve janë:

a) T’u vënë emra të bukur.

b) T’ua mësojnë Kur’anin dhe dituritë e tjera.

c) T’i martojnë kur ta arrijnë moshën e pjekurisë.

20. Respektimi i prindërve. Detyrat e fëmijëve ndaj prindërve të tyre janë:

- a) Nëse kanë nevojë për ushqim, t'i ushqejnë.
- b) Nëse kanë nevojë për veshje, t'i veshin.
- c) Nëse kanë nevojë për shërbim, t'u shërbejnë.
- d) T'i përgjigjen thirrjes së tyre dhe, kur t'i ftojnë t'u vijnë.
- e) T'i respektojnë urdhrat e tyre përveç nëse kërkohet të bëjnë mëkat.
- f) T'u flasin ngadalë dhe me fjalë të ëmbla.
- g) Të mos i thërrasin në emër.
- h) Kur të marrin rrugë, t'i përcjellin.
- i) Atë që mund t'ia realizojnë vetes, t'ua mundësojnë edhe atyre.
- j) Ashtu siç luten për vete të luten edhe për ta për falje.

21. Vizita dhe nderimi i farefisit. Nëse janë larg, t'u dërgojnë letër dhe t'i përshëndesin. Tri gjëra nga virtytet e xhenetlinjve janë tejet të rëndësishme:

- a) T'ia falësh njeriut që të ka bërë padrejtësi.
- b) T'ia kthesh me të mirë njeriut që të ka bërë keq.
- c) Nderimi dhe sjellja e mirë me farefisin. Përmes vizitave të farefisit arrihet kënaqësia e All-llahut dhe gëzimi i njerëzve, andaj edhe duhet të kemi kujdes që ta praktikojmë këtë sjellje të mirë. Pejgamberi, sal-lall-llahu alejhi ve sel-lem, ka thënë: *“Vepra më e mirë është ngjallja e gëzimit tek besimtari”*.

Dobitë nga vizitat e farefisit janë të shumta, por ne këtu do të ndalemi vetëm në disa prej tyre:

- a) Me këtë veprim melekët gëzohen, kurse shejtani i mallkuar dëshpërohet.
- b) Nëse merret me tregti, kjo do të ketë bereqet.
- c) Prindërit dhe gjyshërit gëzohen nga mirësjellja.

22. Respektimi i zotërinjve (vlen për robërit dhe për atë sistem të dikurshëm).

23. Ushtrimi i udhëheqjes së drejtë (i qeverimit dhe i administrimit).

24. Mosndarja nga xhemati. Mësuesi (hoxha) ynë ka thënë: “Të qenët në medhhebin e Ehli Sunnetit dhe Xhematit, për sa i përket besimit dhe të falurit të namazit me xhemat, është rahmet. Personi që e fal namazin vetë e jo me xhemat, që ndahet prej Xhematit dhe prej ummetit, ndëshkohet.

25. Nënshtrimi ndaj urdhrave dhe respektimi i atyre që janë në udhëheqje (ulul emr), përpos atyre që janë mëkatarë.

26. Përpyjekja për ta përmirësuar mjedisin ku jetojmë. Kjo nënkupton që nëse dy veta në atë mjedis nuk flasin apo janë në armiqësi, të bëhet pajtimi i tyre, ose nëse në atë mjedis gjendet ndokush që i është shmangur besimit, duhet bërë përpjekje që ai të kthehet në rrugë të drejtë. Bile, fakihët (juristët islamë) kanë thënë se për t’i pajtuar dy veta lejohet edhe gënjeshtria.

27. Mbështetja e virtyteve të mira. Kjo nënkupton ndihmën e muslimanëve në veprime për të cilat nuk je i obliguar, por që duhen bërë në emër të bamirësisë.

28. Urdhërimi për të mirë dhe ndalimi nga e keqja. Urdhërimi për të mirë ka pesë kushte:

- a) Të qenët dijetar.
- b) Qëllimi i pastër, me ç’rast synohet që të fitohet kënaqësia e All-llahut dhe lartësimi i fesë së Tij.
- c) Urdhërimi të bëhet për vepra të mira.
- d) Ai që fton për të mirë, të ketë sjellje të butë dhe të mirë.
- e) Atë që ua porositi të tjerëve, ta praktikojë vetë.

29. Ekzekutimi i dënimeve (ikametul hudud). Fjala është për ndalimet e All-llahut, për të cilat dënimi është i përcaktuar në pikëpamje fetare, siç janë zinaja (prostitucioni), vjedhja dhe pirja e alkoolit; në rast veprimi bërësit t’i ekzekutohet dënimi.

Shembull: Njeriut që ka bërë zina dhe kjo është pranuar me anë të dëshmitarëve, ose është pranuar nga ai

vetë, nëse është beqar (i pamartuar) i jepen 100 shkopinj, nëse është i martuar, i jepet dënimi me vdekje – gjuajtja me gurë. Nëse p.sh. dikush ka pirë alkool, jo me detyrim por nga dëshira dhe ky fakt është vërtetuar me dëshmitarë ose duke e pranuar personalisht, dënimi është 80 shkopinj. Disa dijetarë thonë se nëse bërësi është i lirë e nuk është rob, dënimi i tij është 40 shkopinj. Ekzekutimi i dënimit bëhet në tërë trupin, sikurse në rastin e dënimit të zinasë. Dënimi për shpifje është i njëjtë me dënimin për pirjen e alkoolit.

30. Bërja xhihad, që ka për qëllim të luftohet epshi ndjellakeq (nefsi emmare) ose armiku. Sulmi kundër armikut para se të na shpallë luftë, është farzi kifaje. Pas shpalljes së luftës nga ana e armikut, lufta për ne është farzi ajn. Lejohet që gruaja të shkojë në luftë pa lejen e burrit të saj, e po kështu edhe robi pa lejen e zotërisë.

31. Dërgimi i amanetit në vend.

32. Dhënia borxh atij që e kthen borxhin.

33. Nderimi i fqinjve. Moslakmimi i një gjësendi që e ka fciu. Ndalohet provokimi i fciut, por duhet bërë durim nëse provokohemi prej tij. Të mirat që shihen te fciu të përhapen, kurse të këqijat të mbulohen.

34. Fitimi hallall. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Vepra më e mirë është fitimi hallall”*.

35. Shpërndarja e pasurisë nëpër vende të dobishme e të mos bëhet israf (harxhime të kota), ngase All-llahu i madhërishëm ka thënë: “Mos shpenzo tepër e pa vend. Ata që shpenzojnë tepër (mastrafxinjtë) janë vëllezër (në veprim) të djajve, e djalli është përbuzës i madh i Zotit të Tij” (Isra, 26-27).

36. Kur të përshëndetemi prej dikujt, t’ia kthejmë përshëndetjen në mënyrë edhe më të mirë. Dhënia selam është sunnet kurse kthimi i tij është vaxhib. Si shkak ceket rasti kur Ademi alejhisselam një ditë e pa nurin (dritën) e

Muhamedit alejhisselam në gishtin e tesbihit (gishti tregues që e madhëron All-llahun) dhe i dha selam atij. Me atë rast All-llahu i Madhëruar ia ktheu selamin në emër të Pejgamberit tonë alejhisselam, andaj edhe kthimi i selamit është vaxhib.

37. Përshëndetja e atij që teshtin, domethënë kur të teshëtijë dikush e thotë elhamdulillah, ai që është pranë tij t'ia kthejë me fjalët: jerhamukall-llah. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Njeriu i cili lutet për atë që teshtin mbrohet nga sëmundja e dhëmbit, shpinës, veshit dhe zemrës”*.

38. Të mos u bëhet padrejtësi njerëzve.

39. Largimi nga loja e kotë dhe tallja. Pejgamberi alejhisselam ka thënë: *“Çdo argëtim i besimtarit është i kotë përpos në këto tri raste: Kur e shalon kalin e tij; kur gjuan nga barku i tij (ose çdo armë tjetër); dhe, kur argëtohet me familjen e tij (me gruan ose fëmijët)”*.

40. Largimi i pengesave nga rruga, ka për qëllim largimin e çdo lloj pengese siç janë gurët, ferrat ose çdo gjë e cila pengon. Po kështu këtu hyn edhe zgjerimi i rrugëve të ngushta.

Besimi i një njeriu që është rob, i një personi që nuk ka liri të shprehjes, nuk ka vlerë, ngase nuk jep fryt dhe nga ky besim nuk ka kurrfarë dobie.

Disa dijetarë islamë thonë se imani është i krijuar, kurse disa të tjerë thonë se nuk është. Mendimi më i pranueshëm është se imani është udhëzim i All-llahut e veprim i robit. Udhëzimi i All-llahut (në rrugën e drejtë) nuk është diçka e krijuar, kurse veprimi i robit është.

Besimi është trellojesh:

a) Besimi i vetëkonfirmuar (iman tahkiki). Ky është besimi i atij, që - nëse e tërë bota kundërshton njësinë e All-llahut, në zemrën e tij nuk ka asnjë fije dyshimi.

b) Besimi i trashëguar (iman taklidi). Ky është besimi i atij, që besimin e ka trashëguar nga prindërit. Ky lloj besimi është i pranueshëm, por nuk është i mjaftueshëm.

c) Besimi i argumentuar (iman istidlali). Ky është besimi i atij, që besimin e vet në ekzistimin e All-llahut e ka arritur me anë të krijesave të Tij.

Ebu Bekr el Ver-rakij ka thënë se besimi në zemrën e muslimanit është si një pemë me shtatë degë.

- Dega e parë përfundon në zemrën e muslimanit. Fryt i saj është sinqeriteti, nijjeti i mirë.

- Dega e dytë përfundon në gojën e muslimanit. Fryti i saj është thënia e fjalës së drejtë.

- Dega e tretë përfundon në sytë e muslimanit. Veprat e mira ai i shikon me dashuri, kurse veprat e këqija i shikon me hidhërim.

- Dega e katërt përfundon në dorën e muslimanit. Fryt i saj është bujaria ndaj nevojtarëve.

- Dega e pestë përfundon në fytin e muslimanit. Fryt i saj është ushqimi prej hallallit.

- Dega e gjashtë përfundon në emocionet e muslimanit. Fryt i saj është largimi nga epshi ndjellakeq.

- Dega e shtatë përfundon në këmbët e muslimanit. Fryt i saj është të ecurit me xhemat (në kuptim të unitetit ose të namazit – v.p.).

Falënderoj All-llahun që ma mundësoi përfundimin e kësaj vepre, kurse salavatet dhe selamet qofshin për Muhamedin alejhisselam, për familjen dhe shokët e tij që ishin të lidhur për Sheriatin e All-llahut, në çdo kohë e në çdo vend.

E falënderoj All-llahun tim.

وقائده ويرمز بعض علما ديديلر ايمان مخلوق قدر بعضلري ديديلر غير مخلوق قدر
 اولي اولان ايمان هدايت الرب وَصَّعَ الْعَبْدَ بُونْدَن عَارِنْدَر هداية الرب غير
 مخلوق قدر وضع العبد مخلوق قدر معلوم اوله كه ايمان اوج قسمدر ايمان تحقيقي
 اول ايمانه ديرلر كه بتون طمّ اللّٰهك وحدانيتي انكار ايلسه بونك قلبه شك
 عارض اولمز ايمان تقليدي اول ايمانه ديرلر كه اناسه وباباسنه تقليد طريقتيله
 اللّٰهك وحدانيتي اعتقاد ايدر ايمان تقليدي صحيحدر لكن صوك نفسده
 بو ايماندن تور قيلور ايمان استدلالی اول ايمانه ديرلر كه مخلوقاتك وجوديله
 خالقك وجودی اوزرينه استدلال ايتكدر ابو بكر السوراق ديدى مؤمنك
 قلبنده ايمان براغاج كيدز كه اول اغاجك يدى بوداقلري وارد بر بوداغى
 مؤمنك قلبه نهايت بولور انك ميومسى حسن نيتدر بر بوداغى دخى مؤمنك
 لسانه نهايت بولور انك ميومسى طوغرى كلام سويلمكدر بر بوداغى دخى
 مؤمنك كوزلرينه نهايت بولور انك ميومسى حسناسى رغبت نظرييله نظر
 ايتك سبئاسى نفرت نظرييله نظر ايتك بر بوداغى دخى مؤمنك اللرينه
 نهايت بولور انك ميومسى فقرايه صدقه ويرمكدر بر بوداغى دخى مؤمنك
 بوغازينه نهايت بولور انك ميومسى حلال طعام يكمدر بر بوداغى دخى مؤمنك
 نفسنه نهايت بولور انك ميومسى شهوات ترك ايتكدر بر بوداغى مؤمنك
 اياقلايينه نهايت بولور انك ميومسى جماعته يور يكمدر الحمد لله على التمام وعلى النجى
 الصلوة والسلام وعلى اله واصحابه الذين كانوا متمسكين بالشريعة الشريفة
 ابدالآباد فى كل وقت وحين

زیرا الله تعالى آیت کریمه سنده بیورمشکه ﴿وَلَا تُبْذِرْ تَبْذِيرًا أَنْ الْمُنْبَذِرِينَ

كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ﴾ یعنی اسراف اتمه زیرا مسرفلر شیطانلرک

قرنداشیدر اورتوز النبی سلام ویرلدیکی زمان دها کوزل برصورتده سلامی

رد اتمک ودخی سلام ویرمک سنت اولوب رد اتمک فرض اولسک سبی

شودرکه برکون حضرت آدم علیه السلام بیغمبرمن صلی الله تعالی علیه

وسلم اقدمزک نورینی تسیح پرماغنده کوروب اکا سلام ویردی الله تعالی

حضرتلری ده اقدمز طرفدن حضرت آدمک سلامنی رد ایلدیکیچون در

اوتوز یه نبی تسمیت العطس یعنی اقسیران الحمد لله یاننده اولان ده برحمک الله

دیمکدر اقدمز بیوردیکه ﴿مَنْ سَبَقَ الْعَطْسَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ آمِنٌ مِنَ الشُّوْصِ

وَاللَّوْصِ وَالْعُلُوصِ﴾ یعنی برکیمسه اقسیران آدمه دعا ایدرسه دیش

ارقه وقولاق وپورک آغریسندن امین اولور اورتوز مکزنبی انسانلره ضرر

ایتمک اورتوز نوزنبی لعب وایبویادن اجتناب اتمک اقدمز بیوردیکه

(كُلُّ لَهْوٍ لِلْمُؤْمِنِ بَاطِلٌ إِلَّا ثَلَاثَةٌ تَأْدِبُهُ فَرَسُهُ وَرَمِيهِ عَن قَوْسِهِ

وَمَا لَعَبْتُهُ مَعَ أَهْلِهِ) یعنی مؤمنه آن وبارکیرنی تربیه اتمک ونشان

آتمق وکندی اهلیه اوینامقدن بشقه بشون اویونلر باطلدر قرقنبی اماطه

الاذی عن الطریق یعنی طاش ودیکن کچی اذا ویرن شیرلی یوللردن قالدیرمق

وطار اولان یوللری کنیشتتمک ودخی یأس حالنده ایمان قبول اولغماز

ایلمک بریده امر ایدن یومشاق طبیعتلی وخیرلی اولمق بریده امر ایده جکی
 شیئی کندی عامل اولمق بکر می طموزنجی اقامته حدود یعنی منہیات الہیہ دن
 اولان زنا سرقت شراب ایچمک کبی احواله متجاسر اولنلر حقنده اجرایی
 مجازات ایدلسیدر مثلاً برکیمسہنک زنا ایتدیکی شاهد یاخود اقرار یله ثبوت
 بولوب حر و بکار ایسه نوز دکنک ورمق واولی ایسه طاش ایله اولدورمک
 لزومنی بیلهرک اجرا ایلمک یاخود برکیمسہنک شراب ایچدیکی شاهد یاخود
 اقرار یله ثابت اولوب کرهآ دکل ایسه سکسان دکنک ورمق لازمدر اگر
 حر ایسه قرق دکنک ورمق لازمدر اگر کوله ایسه حد زناده اولدیغنی
 کبی بدنیک هریرینه اورملیسدر حد افترا دخی شراب ایچمک کیسدر
 اورتوزنجی جهاد یعنی نفس اماره یاخود کفار ایله محاربه ایلمک ودخی کفار
 هجوم ایتدن اعلان خرب ایلمک بزه فرض کفایه هجوم ایدر ایسه محاربه
 ایلمک فرض عیندر ارینک اذنی اولیهرق قادین وافتدیسنک اذنی اولیهرق
 کوله نک محاربه به کیتمسی بجاژدر اورتوزنجی امانتی ادا ایلمک اورتوز ایلمغنی
 (القرض مع الوفاءه یعنی الدیغنی کتورده اودونج ویرمک اورتوز اریغنی
 قومشولره آکرام ایتک و قومشو طرفنده اولان شیئه طمع ایتامک و قومشویه
 اذیت ایتامک و اذیتنه صبر ایلمک و قومشوده اولان کوزل شیئی اعلان
 وجیرکین شیئی کیزله مک اورتوز دردیغنی حلالندن قزانمق پیغمبر من بیوردیکه
 ﴿أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْكَسْبُ مِنَ الْحُلَالِ﴾ یعنی عمللرک الایسی حلالندن
 قزانمقدن اورتوز بشنجی مالی کوزل برلره صرف ایدوب اسراف ایتهمک

صله رحمة اللہک رضاسنی تحصیل و ہمدہ اقربانی مسرور ایتک بولندیغندن
 اجرانہ زیادہ اہمیت و یرمک لازمدر زیرا یغمبرمن علیہ الصلوۃ والسلام
 بیوردیکہ ﴿ افضل الاعمال ادخال السرور علی المؤمن ﴾ یعنی عملدک
 اک ایسی مؤمنری مسرور قیلقدرد صله رحمک دہا جوق فائدہ لری
 وارد ہیننی صایق اوزون اولہ جغندن برقاچی ذکر الہ اکتفا ایدرز
 انکلیہ مالکر سوسنوب شیطان علیہ اللعنه محزون اولور و کسب تجارتدہ
 برکت اولوب اولن اباہ واجداد مسرور اولور یکر می ایکنی ولی نعمتدہ
 یعنی اقتدیلدہ اطاعت ایتک یکر می اورنہی امارتی عدالت اوزردہ اقامہ
 ایتک یکر می دررنہی جماعتدن ایریلماسق زیرا اقتدمز بیوردیکہ
 اعتقاددہ اہل سنت والجماعت مذہبہ تابع اولوق یاخود جماعت الہ نماز
 قیلوق رحمت اولوب نمازی جماعتسز قیلوق ایتک جماعتدن وناسدن ایرلوق
 عذابہ سبدر یکر می بشہی معصیت خالقدن بشقہ اولوالامرک امر لرینہ
 اقتیاد و اطاعت ایتک یکر می التمی ناسک ارانسی اصلاح ایتک یعنی ایکی
 کئی بی باریشدیرمق و اعتقاد لرینی بوزانلرک ممکن مرتبہ اعتقاد لرینی
 تصحیح ایتک حتی ایکی دارغینی باریشدیرمق ایچون یلان سویلماکی فقہا
 جائردر دیشلر یکر می پرنبہی معاونت علی البر یعنی منہی اولیان ایشلردہ
 مؤمنلرہ یاردم ایتک یکر می سکرنہی معروف الہ امر و منکر الہ نہی ایامک
 ودخی معروف الہ امر ایتہنک بش شرطی وارد بری عالم اولوق و بری
 اللہک رضاسنی و دینی عزیز قیامق نبتدہ بولنوق بریدخی ایسک الہ امر

اوزرینه عورتک حق بشدر انا و بابا و خصم اقربالرک زیارتندن و تعذیه
 ایچون کیتمکدن ماعدا زوقاغه قیو و یرمه مک و بری ابدست و نماز و اوروج
 مسئله لرینی اهلنه تعلیم ایتمک بریده اهلنه حلال یدیرمک بریدخی اهلنه ظلم
 ایتمه مک زیرا سنک یاننده امانتدر بریدخی اهلنک سوزلرینه تحمل ایتمک
 و اهلنه نصیحت ایتمک اما خاتون اوزرینه آدمک حق بری عذر سز آرندن
 نفسی منع ایتمه مک رمضاندر غیر ارینک اذنی اولیه رق اوروج طوتمق
 بریدخی ارینک اذنی اولیه رق زوقاغه جیقماسق ارره طغوزنجی اولادینی
 تربیه ایتمک و دخی پدر اوزرینه صینک حق اوچدر بری کوزل اسم طابق
 و بری قرآن و علم اوکرتمک بریده بلوغه کیردکده اولندر مک بکرمنجی انا
 و بابایه اکرام ایتمک و دخی اولاد اوزرینه انا و بابا حقی اوندر بری یمکه
 محتاج ایسه لر یدیرمک بریده البسه یه محتاج ایسه لر کیدیرمک بریده خدمته
 محتاج ایسه لر ایشله مک بریده چاغرد قسلی و قتده جواب و یروب حاضر
 اولق بریده معصیتدن غیری امر لرینه اطاعت ایتمک بریده انا و بابایه یواش
 و طاتلی سوز سویلمک بریدخی آنلری ادبیه چاغرماسق بریدخی کز مکه کیده
 جکلری و قتده انلرک اردنجه کیتمه مک بریدخی نفسنه یابه یله جکی آنلره
 یاپوب نفسنه یابه میه جغنی انلرده یاتماق بری دخی نفسنه دعا استدیکی کبی
 انلرده مغفرت ایله دعا ایتمک بکرمی برنجی صله رحمدریغنی حصم
 و اقربالرینی زیارت و اکرام ایدوب ابراقده ایسه لر سلام و مکتوب کوندرمک
 و دخی اوچ شی اهل جنت احلاقنددر بری ظلم ایدن کیمسه یی عفو
 ایتمک بریده کوتیلک ایدنه ایولک ایتمک بریده اقربالره احسان و اکرام ایتمک

اول صبیہ اسم قونیلوب غسل اولنور و جنازه نمازی قینور و اگر حیاتی
 بللی اولمازسه غسل اولنوب نمازی قیلماز اوره در ربوی بورجنی ادا ایتمک
 یا خود ادا ایتمک نیتده اولق زیرا اوده مک نیتده بولنالره الله تعالی سببی
 خلق ایدر ودخی امام اعظم دیدیکه اوج کناه واردرکه ایمانک سلب اولسنه
 سبب اولسندن زیاده سبله قورقیلور بری الله شک ایتمک بری ده خاتمہ دن
 قورقامق بری ده قوللره ظلم ایتمکدر اوره بشمی معاملاتده یعنی السوب
 صائمقده صادق اولق و حیاہ وربادن احتراز ایتمک حضرت علی بیوردیکه
 (لعن النبي عايه السلام آكل الربا وموكله وشاهديه وكاتبه)
 یعنی پیغمبر من ربایجی به و شاهد لرینه و وکیل و کاتبه لعنت ایلدی اوره انجی
 بیلدیکی شیئی اولدینی کبی شهادت ایتمک و بیلدیکنی کتم ایتماک اقدم
 بیوردیکه (اذا رایت مثل الشمس فاشهد والا فذع) یعنی برشی
 کونش کبی کوزلجه کوزدیکنک و قتمده شهادت ایله کوره مدیکک و قتمده
 شهادت ایتمه ودخی برکیمسه شهادت طلب اولنوب شهادتی حاکمک قبول
 ایده جکنی بیلوبده شهادتی کتم ایدرسه عاصی اولور اوره برتجی نکاح
 ایله تعفف ایتمک یعنی حرامدن کنندی نفسنی حفظ ایتمک ودخی شهوتی
 غالب اولان کیمسه به نکاح واجب و شہوتی اورته اولانه نکاح سنت اولور
 اهلک حقوقه رعایت ایدمه مک قورقوسی بولنان کیمسه به نکاح مکروه
 اولور اوره سکر تجی عیال و خادم لک حقوقه رعایت ایتمک ودخی ار

ادا ایتمدن اهلبله بقینلق ایتمک و او بیک حرامدر کفارت یمین برکوله ازاد
 ایتمک یاخود اون فقرایی طویورمق یاخود اوچ کون بری بری اردنجه
 اوروج طومتق ودخی یمین اوچ قسمدر بری یمین غموسدر یمین غموس بلان
 یزه یمین ایتمکدرکه یمین ایدن عاصی اولور و بو یمینک کفارتی اولیوب انجق
 توبه ایتمک لازمدر و بری دخی یمین لغودرکه کچمش برشینک ظن استدیکی
 کبی اولدیغنه یمین ایدوب دیدیکی چیقمازسه یمینه یمین لغو دیرلر بونک
 حکمی عفودر و کفارتی یوقدر بریده یمین منعقدر یمین منعقد اولدرکه
 کاه جکده کی بر ایش ایچون یمین ایدوب دیدیکی کبی یا نمازسه یمین منعقد
 اولور یمین بوزلدیغیچون کفارت لازمدر اوره برنجی عورت یرینی اورتمک
 کرک نمازده و کرک خارجه اولسون ارککک عورت یری کو بکندن
 اشغی و دیزلرندن یوقاریسی حر اولان عورتک یوزبله آووچلرندن ماعدا
 بتون اعضاسی عورتدر فقط فسادی منع ایچون یوزلرینی ده اورتمک لازمدر
اوره ایکنجی قربان کسمک قربان کسمک اول کیمسه به واجبدرکه اول کیمسه
 حر و مسلمان و مقیم او او ب حوائج اصلیه دن ماعدا ایکوز درهم گوشه یاخود
 قیمتسه مالک اولماید اوره اویمبی جنازه احکامنی اجرا ایتمک یعنی
 اولورکن کله شهادتی تلقین ایلمک و یوزینی قبله به چو یرمک و اولد کد نصره
 چکه لرینی صیقمق و کوزلرینی قیامق و عجله ایله دفن ایلمک و بیقماق و نمازینی
 قیلمق و دخی انا یاخود باباسنی قتل ایلسه جنازه سی قیلماز اگر کسدوسنی
 قتل ایدرسه نمازی قیلنور اما امام ابی یوسف مخالفت ایدر طوغان
 چوجفک حیاتی بللو اولورسه یعنی سسی ایشیدیلور و بر اعضاسی اوینارسه

ویرمک واجب دکلدر صدقہ فطرہ بغدادی و قوری اوزومدن بشیوز
یکیمی آرپہ و حرماندن بیک قرق درهم ویریاور ورنہی اوروج طوتمق
رمضان اوروجنی طوتمق عاقلی و حیض و نفاسدن پاک اولانہ فرضدر
برکیمسہ سہو ایله بیوب ایچسہ و کوندوز او یورکن احتلام اولسہ و ایستہ مہرک
اغز طولوسی قوصہ اوروجی بوزولماز فقط قصدیله قوصارسہ بوزیلور

قال عليه السلام (من فاء لا قضاء ومن استقاء فله القضاء)

بشنجی قدرتی اولان کیمسہ حج ایتمک حج دخی مسلمان اولکوب حر
یعنی کوله اولماملی عاقل و بالغ اولغله خسته اولماق زاد و راحله یه و کیدوب
کلمک مصرفه وکنجه یه قدر اهل عیالنه نفقه برافغه قدرتی اولانہ فرضدر
التنجی اعتکاف ایتمک ولیله قدری آرامق و دخی اعتکاف ایتمک سنت
مؤکده در نذر ایدرسه واجب اولور دخی اعتکاف بش وقت نماز جماعتله
قیلان جامعه قبانق واکنمک اعتکافه نیت ایتمک لازمدر امام اعظم
عندنده اعتکاف اقلی برکوندرا اما قادینار آوینک مسجندنه اعتکاف ایدرلر
بدنجی دار شرکدن دار اسلامه هجرت ایتمک سکرنجی نذرینی ایفا ایلمک
طقوزنجی ایمانده تخری ایتمک ورنہی کفارتی ادا ایتمک و دخی کفارت صوم
کوله ازاد ایتمک بوکا قدرتی بوقسه التمش کون بری بری اردنجی اوروج
طوتمق بوکاده قدرتی بوقسه التمش فقرا یه برر فطره ویرمک و دخی کفارت
ظہار کفارت صوم کییدر ظہار فاملیاسنی کندی محرمنه بکرتتمک مثلاً
فاملیاسنه سنک ارقهک والدہ یا خود همشیردمک ارقهسنه بکزیور دیسه کفارتی

حدثن طهارت یعنی جنب ایسه بیقائمق و آبدستمز ایسه ابدست و صو
 بولم دینی وقتده بیم ایتک و نجاستدن طهارت یعنی بدنی والیسه سنی
 و نماز قیله جسی بری پس لکدن تمیزله مک و ستر عورت یعنی
 ارککلر کوبکندن اشاغی و دیزلرندن یوقاریسنی و قادینلر آووچلریله یوزلرندن
 بشقه بتون اعضالرینی اورتک و استقبال قبله یعنی نمازده کعبه جهته دونک
 ودخی وقت یعنی نمازی وقتده قیامق و نیت یعنی قیله جنی نمازک آدینی
 دوشونه رک کویله قصد ایتک دیلیله ده سویلمک اولیدر ودخی افتتاح
 تکبیری یعنی نمازه باشلا رکن الله اکبر دیمک، نمازک رکنلری شونلردر برنجی
 ا قیام یعنی برقیصه سوره یاخود اوزونجه برآیت یاخود اوج قیصه آیت
 شریفه اوقویه جق قدر ایاقده طورمق ایکنجی قرائت یعنی قیامده بیان
 اولندی قیام قرآن اوقومق اوجنجی رکوع یعنی المرینی دیزلرینه دیایوب
 برپارجه اکلتمک دردنجی سجود یعنی الارینی و دیزلرینی و ایاقلرینی و یوزینی
 یره قویمق بشنجی قعدده اخبرده تشهد مقداری طورمق یعنی صوک رکعتده
 نجاتی اوقویه جق قدر اوطورمق ارمیبه خصات مالک ذکوتی و یرمک
 و صدقه فطره واجب ایسه ادا ایلمک و سحاوت ایتک ذکوة پاره دن
 قرقرده برینی قیون و کچیدن قرقرده بر و یوز بکرمی برده ایکی و ایکوز برده
 اوج و درتیوزده درت و بوندن سکره هر یوزده برینی و صغیرده اوتوزده
 ایکی باشنده برطوسون یاخود دانا و قرقرده اوج باشنده بر حیوانی فقرایه
 و یرمکدر ودخی صدقه فطره یرام کونی صباحی واجب اولور صباحدن
 اول اولن کیسه و صباحدن سکره طوغان چوجغه صدقه فطره

طوقنمقدن طارلق وبری دنیا و آخرتجه فائده سز سوزی سویلمک بری ده
 نو بسز برلره مالنی صرف ایلمک بری دخی هرکسه سرنی سویلمک بریده
 هرکسه قائمق بریده دوست ایله دشمنی فرق ایتمک و دخی عمل بالارکان
 قرق خصلتدن عبارتدر برنجی طهارت یعنی ابدست آلمق و جنابتدن
 و حیض و نفاسدن بیقائمقدر ابدستک فرضلی درتدر برنجی برکره یوزنی
 بیقامق ایکنجی برکره قوللرنی دیرسکلریله برابر بیقامق اوچنجی برکره
 باشنک درتده بربلوکنی مسح ایتمک دردننجی برکره ایقلرنی طوقلریله برابر
 بیقامق ابدستک سنلری بونلردر بسمله او قومق اللرنی بیقامق پرمنلرنی
 خلاللمق اغزیننه و بورنه سو و یرمک قولقلرنی و بوینی مسح ایتمک نیت
 ایتمک و ابدست اعضالرنی اوومق کبی غسلک فرضلی اوچدر بری اغزیننه
 سو و یرمک و بری بورنه سو و یرمک بریده بتون بدننی بیقامقدر برکیمسه
 جاع ایتمکله تبول ایتمدن یا خود او بومه دن بیقادقدنصکره منی چقسه امام
 اعظم و امام محمد کوره تکرار بیقائمق لازمدر امام ابی یوسفه کوره تکرار
 بیقائمق لازم دکدر فتوی ایسه مقیم حقنده امام اعظم و محمد و مسافر
 حقنده امام ابی یوسف قولیله و یریلور غسلک کیفیتنی اولاللرنی
 بیقایوب بلندن اشاعیننی کوزلجه بیقادقدنصکره عادتا ابدست آلور
 بیقانیلان یرده سو طوبلانورسه ایقلرنی چیقار ایکن بیقاملیدر ابدستدن
 صکره صاغ وصول او موزلرینه و باشنه اوچرکره سو آتوب وجودیننی
 ایجه بیقامقدر ایکنی نماز قیلیمق یعنی وقتنده قبلنه جق فرض و واجبلری
 ادا و وقتیه قبلنمیان نمازلری قضا ایتمکله نافله نماز قیلیمقدر نمازك شرطلری

غیبت و نیمیہ بی ترک ایتمک اقدمز بیوردیکہ (اربع یَفْطُرُن الصَّامِ
وینقضن الوضوء الغیبیہ و لکذب و النمیمۃ و النظر الی محاسن المرأة
التي لا یحل النظر الیها) یعنی درت شیء اوروج و ابدسنتک ثوابی کیدر
بری غیبت و بری یلان سویلمک و بری سوز طاشیمق بریدہ حلال اولیان
کوزل قادینہ بافق بشنجی دعا ایتمک رسول اللہ صل اللہ علیہ وسلم اقدمز
بیوردیکہ (ما من مسلم یدعو بدعاء الا استجیب له فاما ان یعجل
له فی الدنيا واما ان یدخر له فی الآخرة واما ان ینکفر عنه من
ذنوبه بقدر ما دعا) یعنی قنی مسلم دعا ایدرسہ قبول اولوب ایستدیکی
شیء باذنیادہ یاخود آخرتدہ دها بی بر صورتدہ و یریلور یاخود دعای
مقداری کناهی عفو اولور التنجی ذکر اللہ و استغفار ایلمک پیغمبرمز
بیوردیکہ ذکر اللہ علم الايمان و برأة من الذناب و حصن من الشيطان
و حرز من النار یعنی ذکر اللہ ایمان نشانی اولوب نفاقدن بری ایدر
شیطان و جهنمدن حفظ ایدر و دخی ذکر اللہدہ بش فائدہ وارد بری اللہ
تعالی اول کشیدن راضی اولور بری عبادتی زیادہ ایدر و بری شیطان شرندن
امین ایدر بری دخی ذا کرک قلبی مرحمتی قیلار بری دہ کناہ ایتمکدن منع
ایدر بدنجی فائدہ سز کلامی سویلمہ مک اقدمز بیوردیکہ من حصن
اسلام المرأة ترکہ ما لا یعنیہ یعنی فائدہ سز شیئی ترک ایتمک آدمک اسلامتی
شرقتندر و دخی جہالت التي شیء ایلہ بیلنور بری کندینسہ ضرر

وتسمون سجلاً كل سجلٍ منها مدا لبصر فيها خطاياها وذنوبه
 فيوضع في كفة الميزان وبمخرج قرطاس مثل انملة فيمراه شهادة ان
 لا اله الا الله وان محمداً عبده ورسوله فيوضع في الكفة الاخرى
 فيرجح على خطاياها يعني يوم قيامته اعمالى دارتلق اوزره بر آدمى
 ميزانه كتوروب غايت بيوك طقسان طقوز عدد كناه وخطا دفترلى ميزانك
 بر كفه سنه واوزرنده كنه توجيديازىلى پارمق قدر بر كاغد ميزانك ديكر طرفه
 قونيلوب حسانى سيناته ترجيح اولنور ايكنجى قرآن او قومق افندمز بيورديكه
 القرآن شافع و مشفع يعنى قرآن او قويا نلره قرآن شفاعت ايدوب شفاعتى
 قبول اولنور ديكر حديثه بيورديكه ثلاثة هم لغرباء فى الدنيا القرآن
فى جوف الظالم والرجل الصالح فى قوم سوء والمصحف فى بيت
لا يقرأ فيه يعنى دنيا ده اوج شى غريبدر برى ظالمك قلبنده اولان
 قرآن برى دخى كوتى قوم اراسنده اولان رجىل صالح برى ده قرآن
 او قونيمان اوده حبس ايدىلان مسحفدر ودخى پينغمبرمز جبرائيله سنه ده
 بر كره قرآنى عرض ايدوب وفات ايله جكى سنه ده ايكي دفعه عرض ايلديكندن
 امام اعظم عندنده سنه ده ايكي دفعه قرآن كريمى ختم اتمكله قرآنك حتى ادا
 اولنور او چنجى علم تعليم اتمك رسول الله افندمز بيورديكه (طلب العلم
 فريضة على كل مسلم ومسلمة) يعنى ابدست ونماز وساثر كندى
 نفسه لازم احكام شرعيه نى بيا مكم اركك وقا دينلرك جاهه سه فرخدر در دنجى

بکرمی التبی دنیا ایچون اولان کینی اوج کوندن زیاده ایتهمک اما
 آخرت ایچون اولان کین وعداوت جائز بلکه مستحدر بکرمی برنجی
 حسدی ترک ایتمک پیغمبر من بیوردیکه (ان الغل والحسد یا کلان الحسنات
 کما تاكل النار الخطب) یعنی اتش اودونی یا قدینی کبی کین وحسده
 حسانی یا قار بکرمی سکرنجی غضبی ترک ایتمک اقدمز بیوردیکه
 (ان الفضب حجرة من النار فقی ووجد ذلك منکم فان کان قائماً
 فلیجلس وان کان جالساً فلیضطجع) یعنی غضب آتش کبی بر بارجه
 قاندر بر کیمسه ده بو غضب بولنورسه ایاقده ایسه اوتورسون اوتورر کن
 ایسه یاتی اوزره یاتسون اول غضب کچر اما دین ایچون غضب ایتمک
 جائزدر بکرمی طهورنجی دیکرینی آلا تینی وسوء ظن ایتمکی وحیل ایتمکی
 ترک ایتمک اوتورنجی دنیا و مال و جاه محبتلرینی ترک ایتمک حضرت پیغمبر
 بیوردیکه (یا علی اربع خصال من الشقاء جوداً امیناً وقساوة القاب
 وحسب الدنيا و بعد الامل) یعنی یا علی درت شی بر کیمسه ده بولنورسه
 اول کیمسه شقی در بری الله قورقوسندن اغلاماق و بری قلبی قتی اولوب
 کیمسه به مرحمت ایتهمک بری ده دنیایی سومک بری ده یطول امل عمرینک
 جو قلغنی اعتقاد ایتمکدر ودخی اقرار باللسان یدی حصانندن عبارتدر
 برنجی کلمه توحیدی تلفظ ایتمک رسول الله صل الله تعالی علیه وسلم اقدمز
 بیوردیکه (یوتی بالرجل یوم القیمة الی المیزان فیخرج له تسعة

الله تعالیٰ مرحمت ایدر سزله دخی بریوزنده اولان مخلوقاته مرحمت
ایلیکیز کوکلرده کی ملکرده سزه مرحمت واستغفار ایدرله برمی ارمی
الله قضاغه راضی اولمق حق سبحانه وتعالیٰ حدیث قدسی سنده بیوردیورکه
انا لله لا اله الا انا فمن لم يصبر على بلائى ولم يشكر على نعمائى
ولم يرع بقضائى فليطلب ربا سوائى یعنی عبادته لایق ومستحق
انجق بزم کیمکی بزم بلالره صبر ونعمتلمه شکر ایتیموب قضاغه راضی اولمز
اول کیمسه بندن غیرى الله اراسون برمی در رنجی الله توکل ایتمک
بیغمبرمز بیوردیکه (القناعة کنز لایفنی) یعنی قناعت وتوکل
توکنمز برحزینسه در وینه افتدمز بیوردیکه بزم سره ان یکون
اقوى الناس فایتوکل علی الله یعنی ناسک اقواسی اولمق سون الله
تعالیٰ به توکل ایلسون برمی بشبئی عجب وکندی نفسی مدحی ترک ایتمک
یعنی کندیستی بکنمامک ونفنی اوکمه مک برکیمه حضرت عایشه به دیدیکه
کندیتمک ایو وفنا اولدیغمی نه ایله بیلهیم حضرت عایشه دیدیکه کندیستی
ایو بیلورسک قناسک وفنا بیلورسک ایوسک ورشول علیه الصلوة والسلام
بیوردیکه (**احثوا التراب فی وجوه المداخین**) سمین عاصمک
حضرت عثمانه کوندردیکی قوم سندی عثمان نامنه مدح ایلسیدلر مقدم
دخی اول قومک یوزینه طوپراق آتوب بیغمبرمز مدح ایدیجیلرک یوزینه
طوپراق آتیکیز بیوردیغمی سویلدی بوده مداخینک مبالغه یاخود مدحه سزا
اولیانلری مدح ایلدکلرندندریام بحقی مدح ایتمک مذموم دکلدر .

و بولش اولور بری ذکر ایدن لسان بری شکر ایدن قلب و بری صبر ایدن بدن بری ده مؤمنه و صالحه اهلدر و رسول الله افندمز دیگر حدیث شریفنده بیوردیکه (من لم يشکر القليل لم يشکر الكثير ومن لم يشکر الناس لم يشکر الله) یعنی آز نعمته شکر ایتین جوق نعمتهده شکر ایتمز و ناسه شکر ایتین اللهده شکر ایتمز معلوم اولدیکه احسان ایدن کیمسه به مکافات یا خود دعا ایتک واجبدر اوره طغوز نبی و عدندن دوئمک افندمز بیوردیکه (آیه المنافق ثلاث اذا حدث کذب و اذا وعد أخلف و اذا اتین خان) یعنی نفاقک علامتی اوچدر سو بیلدکده بلان سویلر و وعد ایلدیکی وقتده دؤنر و امانته خیانتک ایدر بکر نبی بالاره صبر ایتک الله تعالی بیوردیکه (انما یوفی الصابرون اجرهم بغير حساب یعنی صبر ایدنلر حسابسز ثوابه نائل اولورلر بکر نبی تواضع ایتک و بیوکلره تعظیم ایتکدر بکر نبی بکوکلره و حیواناته مرحمت ایتک حضرت پیغمبر بیوردیکه ﴿من لم یوقر کبیرنا ولم یرحم صغیرنا و لیس منا﴾ یعنی احتیادلره تعظیم ایتیب جوجقلره مرحمت ایتین بئم کدیشمده دکلددر دیگر حدیثنده بیوردیکه ﴿من لم یرحم الناس لا یرحمه الله﴾ یعنی ناسه مرحمت ایتین کیمسه به الله دخی او کیمسه به مرحمت ایتمز بعض صحابه بیوردیلرکه (الراحمون یرحمهم الرحمن ارحموا من فی الارض یرحمکم من فی السماء) یعنی مرحمت صاحبربنه

اوشمك رفيق بولندينى صورتده نشاط كلك عبادتله مدح ايدلده كده زياده
 ودم اولندقدده نقصان اتمكدر اوره درونجى ايتدكلىرینه پشيمان اولوب
 كناهلىرینه توبه اتمك بيغمبرمن بيورديكه هر كون دنياك بش طرفه بش
 ملك اينر برى مکه مكرمه يه اينوب اى مؤمنلر بيليكزكه فرائض اللهى
 ترك ايدن اللهك رحمتدن چيقار ديه ندا ايلر وبرى دخى مدينه منوره يه
 اينوب اى مؤمنلر بيليكزكه سننى ترك ايدن شفاعتدن محروم قالور ديه
 ندا ايلر بربدخى بيت مقدسه اينوب اى مؤمنلر بيليكزكه حرام مال قزانان
 كيمسه نك سائر عمللرى قبول ايدلز بريد^{سقط} مسلمان قبرستانه اينوب مبتلره
 قنى شيد^{سقط}ه آرزو كز قالدى وقنى شيدن پشيمان اولديكز ديه سؤال
 ايدر انلرده دنياده جماعت مسلمين جمع اولوب قرآن اوقورلر و ذكر
 ايدرلر و صلواة شريفه كتوردكلىرینه غبطه ايدرز زيرا بز بولردن هيچ
 برينى يابه ميورز پشيمان اولديغمزده عمرمن كچوب توبه ايدمه مامكله لايق
 اوزره عبادت ايله مديكمزدر بريد^{سقط}ه چارشولره اينوب اى مؤمنلر ايش
 و پرشده حيله اتميكز زيرا حيله كارلره جناب الله بغض ايدر اوره بشي
 اللهك عذاب و غضبندن قورقق اوره النبي باللهك رضاسنى اومسق
 اوره برنجى اللهك رحمتدن اميدك كسمه مك اوره سكرنجى نعمتله شكر

اتمك حضرت پيغمبر بيورديكه ﴿ اربع من اعطيهن فقط اعطى له ﴾

خير الدنيا والاخرة لسان ذاكر و قلب شاكر و بدن صابر و زوجة
 مؤمنة (صالحة) يعنى درت شى ويريلن كيمسه يه دنيا و اخرتك خيرلوسى

تعالیٰ بی سومک جناب حق او امرینه امتثال نواہیسندن اجتناب الیہ
 اولور و حضرت پیغمبر بیوردیکہ (ثلاث من کن فیہ وجد حلاوة
 الايمان ان یکن اللہ ورسولہ احب الیہ مما سواہما وان یحب
 المرأ لا یحبہ اللہ وان ینکرہ ان یعود فی الکفر کما ینکرہ ان
 یقذف فی النار) یعنی برکیمسہدہ اوج خصلت بولنورسہ ایمان
 حلاوتی بولور اول حاصلت اللہ تعالیٰ بی و پیغمبر منزی ہر شیدن زیادہ
 سومک و مؤمناری اللہ رضاسیچون سومک و کفرہ عودتی آتشیہ آیلماق
 کبی بیلماق اورہ برنجی پیغمبر لک اصحاب و اہل بیتی و مطیع اولانلاری
 سومک و عاصی اولانلاری بغض ایتماق و دخی اصحابی ذم ایتماق جائز
 دکلد زیرا اقدمز حدیث شریفندہ بیوردیکہ (لا تسبوا اصحابی)
 یعنی سز اصحابی سو کیگز حتی بعض علما دیدیکہ اولدکد نکرہ یزیدہ
 دخی لعنت ایتماق لازم دکلد اورہ ایتماق پیغمبر منزی سومک
 و اقدمزہ صلوات شریفہ کنوروب سنلرینہ امتثال ایلماق الیہ اولور
 زیرا اقدمز بیوردیکہ (فوالذی نفسی بیدہ لا یؤمن احدکم حتی
 اکون احب الیہ من والدہ و ولدہ و الناس اجمعین) یعنی نہ
 ذاتم قدرتیلہ ملاسی اولان اللہ یمین ایدرماک و والدہ سنندن و پدرندن
 و اولادندن و بتون انسانلردن بی زیادہ سومینجہ کیمسہ مؤمن کامل
 اولمز • اورہ اورنجی اخلاص الیہ عمل ایتماق و ربائی و نفاقا ترک
 ایتماق و دخی ربانک علامتی درتدر بالکر اولدیننی حالہ عبادت ایتماق

اون دردنجی کیجه مانع قبول ایتیه جک بر صورتده نورانی اولدیغندن
 لایقیله ائی کوردیکلکز کبی المهی ده کوره جکسکز فقط الیهک جمالی مکان
 وجهتدن منز اوله رق کورور لر ودخی مؤمنلر مجرد عملیه جته کیره منزل
 بوده حضرت پیغمبرک ﷺ ان یدخل احدکم الجنة بعمله ﷺ
 حدیث شریفیه ناستدر که هیچ بر کیسه عملیه جته کیره منز بلکه جناب حقک
 رحمت و کرمیه کیرر فقط باری تمالینک رضاسنی قزائمق ایچون عبادت
 ایتک هر حالده لازمدر طقوزنجی جهنمک وعیدینه ایمان ایتک
 یعنی جهنمده کافر وعاصیلر ایچون عذاب اولدیغه ایناتمق و کافر یعنی
 ایمانسز کیدن ابدالآ باد جهنمده نالور ایمانه کیدن عاصی ده کناهی مقداری
 عذاب اولدقدنصکره خلاص اولور اگر سوال اولنورسه که کافرک کفری
 بر قاج سنه منلا الی سنه ایکن نیچون مؤبد قالیوز جواب و بریلور که
 کافر کفرینی حق بیلوب عفو طاب ایتدیکندن یاخود کافرک عمری دینا
 اولدی کفرینی حق اعتقاد ایددجکندن ابدالآ باد اولان عذابه مستحق
 اولدی ودخی الله تعالی حضرتلری وعدو وعیدینی اجرا ایدر اولدیغنی
 پیغمبرمن اقدمز حضرتلری حدیث شریفیه بیان بیوریوز که **ومن وعده**
الله تعالی علی عمله ثواباً فهو مخیر صرله ومن اوعده علی عمله
عقاباً فهو بالخیار یعنی الله تعالی حضرتلری قولک عملی اوزریشه
 وعد ایددیکی ثوابی و برر و قولک عمله وعید ایددیکی عذابی دیلرسه
 عفو ایدر لکن عذاب اینک طرفی ترجیح اولنور اونسجی الله

بيك بيل يقوش بيك بيل دوز و بيك بيل اينش اولمق اوزره اوزون
 برك بريدز كه جمله من بونك اوزرندن بچركن اهل جنت قولايقله كجر
 و عايقير و كافر لر جهنمه دوشر لر بوده باري تعالي و تقدس حضرتلرينك

وان منكم الا واردها قول شريفه ناسدر يعني انسانلك

جهنم جهنمه واروب كيكي كچه جك كيكي ده دوشه جكدر و دخی ميزان دنيا ده
 ايشاه دكار يمزك مقداريني بيلدين برشيدر فقط كيفتي مجبولدر عملر مزك
 اصل وزن اولنه جنی مختلف فيه اولوب بعض علماء ديديكه دفتر اعمالنر
 وزن اولنور و بعضيسی ده حسنات اجسام نورانيه و سيئات اجسام ظامانيه
 اوله رق وزن اولنور حسناتی غالب اولان جنته و سيئاتی غالب اولان جهنمه
 و حسناتيه سيئاتی مساوی اولان ده اعرائه كيدر بوده شفاعت سيديه بر مدت
 سكره جنته كيدر و دخی كافر اولاد لری و بخون و زمان فترتده يعني بيغمبر سز
 زمانده وفات ايدنلرده اعرافده قاله جقلمر لكن الله تعالي حضرتلری بونلره
 بر بيغمبر كوندروب انلری دينه دعوت ايدر انلردن ايمان ايدنلر جنته
 ايتنلر جهنمه سوق اولنور لر سكرنجي جنتك مؤمنلره و عد ايدلديكنه
 و جنته كيرنلرك نعمتلى زائل اوليوب جنتدن چيقارلمه جقلمرني اعتقاد
 ايمك و جنت اهل جمال اللهی مشاهده ايدجكدر و بوسيله پشين كوردكاری
 نعمتلى اونوده جقلمدر حضرت بيغمبر جناب مولانك جانی كورمك
 محقق اولوب اصلا بيه ايدنلر اوزره شوحدیث شريفی بيورمشلردر

و استرون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر يعني سز آيك

خیری و ثیری یارادن حق تعالی اولدیغنی اعتقاد ایتک بوده حق سبحانه
 و تعالی حضرتلرینک (الله خالق کل شیء) قول شریفیه نابتدر
 و قول کاسبدر یعنی ایستیکنی خیره صرف ایدرسه الله تعالی عقینده اراده
 کلیه و قدرت کلیه صفتلریله اول فعلی خلق ایدر اراده جزئیه سنی یعنی
 ایستیکنی خیره صرف ایستیکندن مطیع و اگر اراده جزئیه سنی شره صرف
 ایدرسه حق تعالی عقینده یارادر او قولده عاصی اولور چونکه حق تعالی
 حضرتلری بزی یارادوب بزه اراده جزئیه و آینی و قانی قرق و تمیز ایچون
 برده عقل و یرمشدر بناء علیه اراده مزنی دائماً حق تعالی رضای شریفه
 موافق اموره صرف و بونک حسن حصولنی حق جل و علی حضرتلرندن
 رجا و نیاز ایتک لازمدر بدنجی یوم اخره ایمان ایتک یعنی قبرده دیرلک
 و سؤال اولنمق و عاصیلر عذاب ایدلک وارددر میزان و حساب و صراطک
 متحقق اولدیغنه ایناتمق و دخی منکبر و تکبر هر میته (من ربک و مادینک
 و من نبدیک) سؤالی صوروب جواب و یره نک قبری جنت بغچه سی اولمغله
 جواب و یرمینلرده عذاب اولنورلر اوله که مولای متعال جواب و یرمکی
 جمله مزه میسر ایله بعضی علما بیوردیکه انیددخی ﴿من ربک و مادینک﴾
 سوزلرندن سؤال اولنور این شجاع صیانکده سؤال اولنه جغنی بیان
 ایدیور و روایت اولنیور که شهید اولان و جمعه کیجه و یا کوننده وفات ایدن
 و هر کیجه صاغلغنده سوره ملکی او قویان و استسقا علتدن وفات ایدنلر
 سؤال اولنمزلر و دخی صراط جهنم اوزرنده قیلدن اینجه و قلنجدن کسکین

محمد عليه السلام نازل اولمشدر سائر كتابلرك قرائتي كتابتي قرأته موافق
 اوليان احكامي قرآن ايله نسخ ايدلمشدر بشمبي پيغمبرلره ايمان ايتمك
 پيغمبرلرك عددي بررواينده يوز يكرمي دوت بيك بررواينده ايكيوز يكرمي
 دوت بيكدر اصح اولان پيغمبرلرك اولي آدم عليه السلام و آخري بزم
 پيغمبرمز محمد مصطفي صلي الله تعالى عليه وسلم در بوايكي سنك اره سنده چوق
 پيغمبرلر كلوب كچمشدر عديني انجيق الله تعالى بيلور پيغمبرلر احكام
 شرعيه يي تبليغ و خلقه نصيحت ايدرلردى بونلر و نهي دن اول و صكره كفردن
 و قصد اكناء كباثري ارتكابدن محفوظ ايديلر ۱۱ سهو ايله كباثري قصد و سهو ايله
 صغائري ارتكاب ايتلمري جائزدر فقط ذاتي اقتضايدين صغيره يي بيله ارتكاب
 ايتلمري جائز دكلدر برلقمه چالمق كبي و فقط پيغمبرمزدن اصح اولان قصد ايله
 سهو ايله بيوك و چوك اكناء صدور ايتمدي اكر دينلور سه كه جناب اللهك
 (ليغفرلك الله ماتقدم من ذنبك و ما تاخر) قول شريفني پيغمبرمزرده
 اكناء بولنديغنه دلالت ايدر جواب و يريرزكه پيغمبرمزرده مرتبه سي يوجه
 اولديغندن اولي و افضل تر ك ايتمك آنك حقدنه اكناء صايلور بوقسه بشقه
 بردرلو اكناء تصور اولتماز و دخي پيغمبرلرك اوچيوز اون اوچي كتاب ايله
 ديكرلري رؤيا و الهام ايله پيغمبرلك ايتديلر اكر سوال اولنور سه كتابلرك
 جمله سي يوز دوت اولديني حالده كتاب ايله پيغمبرلك ايدنلر اوچيوز
 اون اوچ اولديني نصل توجه ايديلور جواب و يريلور كه يار كتاب
 ايله برقاچ پيغمبر عمل ايلدي يا خود بر كتاب برقاچ دفعه نازل اولدي انهي

د حزر و الهام عسلا در

عرش، کرس، لوح، قلم اهللریله برابر جنت جهنم ارواحدر ارمیسی

الله تعالینک ملکرینه ایمان ایتک شویله که ملکرده ارکک و دیشیلک اولمیوس

حقیقتلری اجسام لطیفه نورانی اولغله جناب حقک امرلرینه کالیله انقیاد

ایدوب کوزل شی صورتنه کیرمهک و مشقتلی ایشلرک تحمکنه مقتدر اولدقلرینی

حق سبحانه و تعالی شوآیت کسریه سیله بیان بیوریسور استعیذ بالله

(وهم باصره يعملون لا يستکبرون عن عبادته ولا يستخسرون)

یعنی انلر الملهک امریله ایشلرلر والله تعالینک عبادتندن تکبر ایتیموب عاجز

اولمازلر اما ابلیس علیه اللعنه جندن اولغله الهیه عاصی اولدی بوده الله

تعالینک (کان من الجن ففسق) قول جایی ایله ثابت اولمشدر اما

هاروت و ماروت بر یوزینه انزال اولندیلر سده ملک اولوب بونلرک کفر

و کناه کبائر کی افعال ایشلر دکلری شبهه سزدر و بونلرک بر یوزینه انزاللرینک

سبی بودرکه اوزمانده اهل کفر پاتشده سحر جوغالیدی وناس سحر ایله

مشغول اولدی کافرلرک مقابله ایتک اوزره اهل ایمانه سحری تعلیم ایتک

ایچون الله تعالی حضرتلری بو ایکی ملکی کوندردی اما سحری بعد التعلیم

بالذات اشتغاللرندن طولانی ایجاب ایدن عذاب بونلره معاتبه طریقیله در

تکیم انیا دخی سهو وزله سببیه معاتبه اولندیلر در رنجوسی الله تعالی نک

کتابلرینه ایمان ایتک الله تعالی نک کتابلری یوزی صحف دردی بیوک کتاب

اوله رف یوز درتدرکه کتابلردن تورات موسی علیه السلامه

زبور داود علیه السلامه انجیل عیسی علیه السلامه قرآن

دليله سويلمك او چنجه عمل بالاركان يعنى اللهمك امرينى يامسق اما تصديق
 بالقلب او توز خصلتدن عبارتدر برنجي اللهمك ذاته وصفاته ايمان ايمك
 شويله كه الله تعالىك ذاتى سائر ذاتلر كجى اوليوب جهات سندن خاليدر يعنى
 الله تعالى حضرتلرى صاغ وصول الت واوست اوك وارقه تصورندن منز
 اولدينى كجى ذاتى تفكر ايلمك جائز دكلدر بوده حديث شريف ايله ممنوعدر
اقدمز بيور مشركه فتفكر وفي الا الله تعالى ولا تفكر وافي ذات الله
تعالى يعنى الله تعالى حضرتلرينك نعمتلرينى تفكر ايدوب ذاتى تفكر
 ايتيكر زيرا شرك ايدرسكر والله تعالى حضرتلرينك صفات ثبوتيه سى
 سكردر كه (حيوية علم، سمع، بصر، ارادة، قدرت، كلام، تكوينا سندن)
 عبارتدر يعنى الله تعالى ديري اولوب هر شيشى بيلير وايشيدير وكورير
 وايشيه چكى شئ ايستهرك ايشلر وهر شيشى يايغنه قوتى اولوب هر شئ يرادر
 وسويلر فقط بو صفات جليله قوللرك كوروب بيلمى وديل ايله سويلمى
 وقولاق ايله ايشتمى كجى اوليوب انجوق كيعيتى مجهولدر ديمكدن بشقه
 سوز ديلمه مك اولادر **الكنهى** الله تعالى قديم و ما عدامى حادث اولديغنى
 اعتقاد ايمك واشيانك كافى صكره دن ايجاد اولنديغندن هلاك اوله جقدر
 زيرا حق جل وعلا حضرتلرى بيورديكه **(كل من عليها فان**
ويبقى وجه ربك الايته) يعنى ير بوزنده اولان جمله حيوانات
 ياخود انس و جن هلاك اولوب انجوق الله تعالى حضرتلرينك ذاتى قاله جقدر
 واهل سنت ديديكه يدى شئ هلاك دائمى ايله هلاك اولمز انلرده

ومائسكته وكتبه ورسله واليوم الاخر وبالقدر خيره وشره من الله
 تعالى (يعني الله تعالى حضر تليينه وملك تليينه وكتا بليينه وبيغمبر تليينه
 و آخرت كونه وخير وشر الله تعالى نك قضا وقدريله اولديغه ايمان ايا مكد
 ودخي ايمان زياده ونقصان اوليوب بلكه امام اعظم عندنده ضعيف وقوتلو
 اولور اما امام شافعي عندنده زياده ونقصان اولور ونقط بيغمبر مز عليه
 الصلوة والسلام افندمز حضر تلي بيور مشركه (الايمان لا يزيد ولا
 ينقص الا قوة وضعفاً) ودخي ايمانك نه دن عبارت اولديغني بيان صد دنده
 امام بخاري روايت ايدوب رسول الله صل الله تعالى عليه وسلم حضر تلي
 بيورديكه (الايمان بضع وستون شعبةً) يعني ايمان التمش اوج خصلتدن
 عبارتدر وبوبابده امام مسلم روايت ايدوب رسول الله عليه الصلوة والسلام
 بيورديكه (الايمان بضع وسبعون شعبةً اعلاها قول لا اله الا الله
 وادناها اطاة الاذي عن الطريق يعني ايمان تمش اوج خصلتدن عبارتدر كه
 اعلاسي (لا اله الا الله محمد رسول الله) وادناسي يولسرده اذا
 ويرن شيلري ازاله اتمكدر كه امام اعظم عندنده بوصفتلردن بري بولنيان
 كيمسه نك ايماني ضعيفدر صوك نفسده معاذ الله ايمانسز قالمه سندن قور قيلور
 امام شافعي عندنده بوكيمسه نك ايماني نقصاندر خوارج مذهبجه اول كيمسه
 كافر در معتزله مذهبجه دمه مؤمن ونه كاتردر لكن جهنمه مؤبد قالور
 ودخي بخاري شارحي عيني بيورديكه ايمان كامل اوج جزئدن عبارتدر
 برنجي تصديق بالقلب يعني كوكليله كرچكلمك ايكنجي اقرار باللسان يعني

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله الذي انزل القرآن وفرض الايمان على كل انسان والصلوة والسلام على سيد ولد عدنان الذي علم لنا الايمان جميع حمدوننا واجب الوجود وكامل الاحسان والجلود اولان الله تعالى به مخصوصه در كه امت محمديه بي اصول دينه وفروع شرعيه ده سائر امم سالفة سابقه اوزرينه تفضيل ايلدى واهل سنت وجماعتى مذهب حقه توفيق ايدوب زينغ ضالالتدن محفوظ ايلدى و صلوة متواليه وتسليمات كثيره بي اول افضل مخلوقات ومفخر كائنات شمس فلك نبوت ورسالت وفلك عالم سعادت خاتم انبياء ومرسلين وسيد اولين وآخرين محمد مصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم اوزرينه اولسونكه شمس دين متين ونور شرع مينه جهاتدن ظلمات كفر وجهالتى محو ايدوب امتى احيا وتنوير ايلدى و دبخى صحابى اوزرينه اولسونكه ملت محمديه وشريعت احمديه بي نقل وروايت ايلديلىر بعدذا معلوم اوله كه هر مسلم ومسلمه اوزرينه اك اول فرض اولان ايماندر حتى فخر الاسلام بيورديكه بركيمسه ايمانك شرطلرني بيلمينجه مؤمين اوله مز و امام محمد جامع كيرده ديديكه ابونى مسلمان اولان برقيز جوجق ابونى ياننده بالغه اولوب ايمانك شرطلرني تعليم ايلمكسز ين اره نكاح ايدلسه ده ايمانك شرطلرى سؤال اولندقه جواب و يرمه سه ياخود بيلم ديسه اول رجلدن طلاق بائن واقع اولور يعنى بوش اولور ايمدى ايمانك شرطلرى التيدر) **امنت بالله**

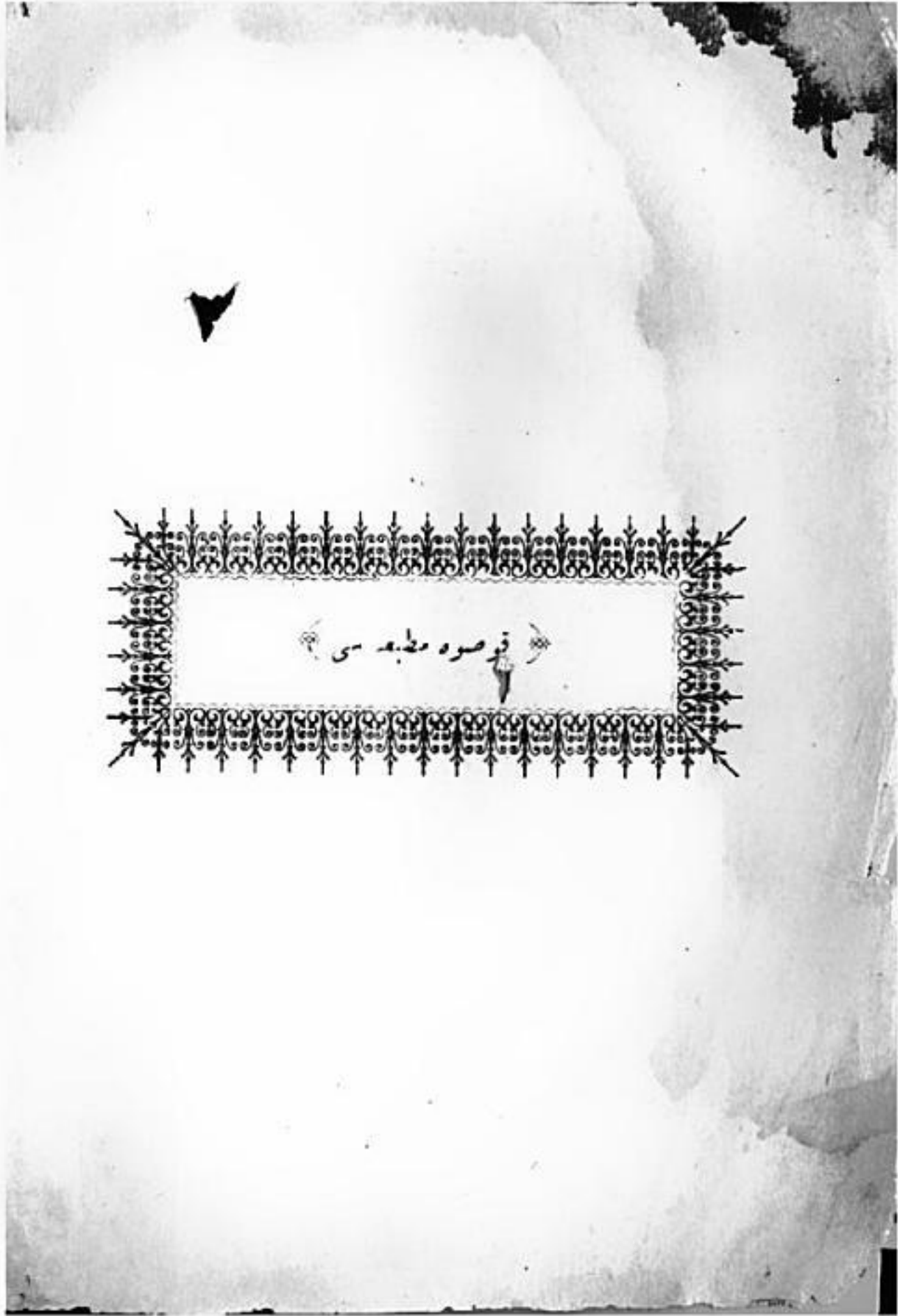
(افاده مؤلف)

سایه موفقیتوایه حضرت پادشاهیده هریرده تحصیل علم وهی
لزومی اعتنا ودقت اولنقده اولدیغندن برقاچ سنه دبرو امر تدریس وتعلیم
ایله توغنا وایام مبارکده اسکوبده واقع مراد پاشا جامع شریفنده بخاری
شریفی اوقوتمله اشتغال اتمکده اولوب انسی افاده ایانه متعلق سبق
ایدن مسائل لازمه نك اهمیتیه جهتیله بعضی اخوان دین ونقهم الله بالشریع
المبین اسان ترکی عذب الیای ایله برساله شکلنده بزه یادکار براق دیو
بوکبضاعه بی اثره مراجعت وانلره نصلی اقتدار بررجل بی بهره بولندیغمی
اقرار واعلام اتمش ایسه مده اصرار والاحاصلندن متانلرینی احکام
ایتدیلر . بن دخی مستعینا بالله الموفق بلکه بویوزدن مغفرت ودار بقاده
مسعدت قزانیرم داعیه سیله نزد عاجزیده وایادی قبول فحولده مرفوع
ومسعود اولان بخاری وعینی وسائر کتب نفیه دن بحث ومذکوریه نتج
وکناد وجناب حقل نصرت وارشادینه استناد واعتماد ایدرک ایت
وحدیث ومسئله لری بالترجمه یازدم و(رساله ایان) اسمیله توسیم
ایلدم .

همان جناب خالق کائنات حضرت بیری منبع حسنات ومنشأ خیرات
اولان شوکتلو قدرتلو پادشاه عالیناد وشهریار معارف اکتساب افدمن
حضرت لرینی الی الابد اریکه پیرای شوکت و شان بیورسون امین

اسکوبده محبی پاشا مدرسه سی مدرسی

حسن فهمی

۱۰۵
 ۱۱۱۱
 (رساله امام) ما پیری باید فهم
 (مدرسه) (مدرسه) (مدرسه)
 (اسکودده یحیی پاشا مدرسه می مدرسی)
 (حسن نهی اوزاری)
 (معارف نظارت جایه سنک رحمتیه)
 (قوسوه ولایت مطبعه سنده طبع اولنمشار)
 کورنی
 زوزنی

Shënime për autorin

HASAN FEHMI EFENDIU

Ishte djali i Jashar efendiut. U lind në një katund të rrethit të Shkupit, Vizikçe (Vërtekica e sotme) në vitin 1273 hixhriij, 1856 miladij. Mësimet e para i mori nga muderrisët e Vilajetit të Kosovës në kryeqendrën e tij, Shkupin, nga Haxhi Shakir efendi, dhe nga myftiu i vendit Ismail Haki efendi. Më vonë pas vendosjes së tij në Stamboll në Xhaminë e Fatihut ku mori dituri në shkencat e përgjithshme nga Rexhep efendi nga Kallkandeleni (Tetova e sotme), prej të cilit edhe e mori ixhazetnamen. Ai u ul edhe para dijetarëve të tjerë sikur Ahmet Asim efendi, Ismail efendi nga Manastiri, Shehri Ahmet efendi dhe Tokatzade Haxhi efendi. Prej këtij të fundit përfitoi njohuri për letërsinë dhe të drejtën e trashëgimisë islame.

Gjatë kohës sa ishte në Shkup, që nga viti 1314/1896 punoi si mësimdhënës në Medresenë e Atijje hanmit dhe ishte në komisionin e verifikimit të njohurive, prej ku jepeshin ixhazetnamet për talebet. Nga sfera e trashëgimisë shkencore ka lënë dy libra *Zubdetut-ta'lim* dhe *Risalei Imanijje*, të cilët edhe janë botuar. Krahas gjuhët shqipe i njihnte mirë edhe gjuhët turke, arabe dhe bullgare.

Që nga 17 korriku i vitit 1317/1899 deri më 13 shkurt të vitit 1318/1900 ishte anëtar i trupit gjykues në

Gjykatën e Vilajetit të Kosovës. Ndërsa që nga 1 prilli 1322/1904 është bërë myfti i Vilajetit të Kosovës.

Më 1 shkurt 1328/1910 me rastin e luftës ballkanike u shpërngul në Stamboll. Me kalimin e tij në Stamboll u anëtarësua në Akademinë e Shkencave (mustehikkiin-irixhali ilmijje).

Që nga 15 shtator i vitit 1337/1918 mori detyrën e myftiut të Inegylit dhe mbeti në këtë detyrë deri në vitin 1345/1927.²

² Të dhënat biografike janë marrë nga *Son derir osmanli ulemasi* të autorit Sadik Albajrak. Në librin e autorit nuk ka shënim mbi vitin e vdekjes së Hasan Fehmi Efendiut. Me sa duket sipas përshkrimit ka vdekur në vitin 1927 (v. p.)

Hasan Fehmi efendiu

TRAJTESA MBI IMANIN

Boton:

Albanian Islamic Cultural Center

Staten Island, New York

www.aicc-ny.com

Redaktor profesional:

Ymer Musa

Redaktor gjuhësor:

Rexhep Zllatku

Redaktor teknik & Disenji:

Azem Zaimi

Përgatitja kompjuterike:

Focus Pro - Shkup

Shtypi:

Focus - Prishtinë

Copyright©Logos-A, 2003

Trajtesa mbi imanin

Hasan Fehmi efendiu

Trajtesa mbi imanin

AICC